

تعاون و کشاورزی، سال ششم، شماره ۲۳، پاییز ۱۳۹۶

عوامل مؤثر بر گرایش به کارآفرینی جمعی در تعاونی‌های تولید کشاورزی شهرستان قائم‌شهر

محمدشریف شریف‌زاده^{۱*}، الهه رستمی فلوردی^۲، غلامحسین عبدالله‌زاده^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۱۲/۱۹ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۵/۳۰

چکیده

هدف این تحقیق بررسی عوامل مؤثر بر گرایش به کارآفرینی جمعی در تعاونی‌های تولید کشاورزی است. این تحقیق کاربردی با استفاده از روش تحقیق پیمایشی انجام شد. جامعه آماری تحقیق شامل اعضای ۱۹۱ تعاونی تولید کشاورزی شهرستان قائم‌شهر بود. از این بین، فقط ۴۵ تعاونی با مجموع ۳۲۷ عضو در زمان تحقیق فعال بودند ($N=327$). برای تعیین حجم نمونه تحقیق از فرمول کوکران استفاده شد. بر این اساس، حجم نمونه حدود ۱۴۱ به دست آمد. پاسخگویان با استفاده از روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای انتخاب شدند. برای جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز از یک پرسش‌نامه محقق‌ساخت استفاده شد. روایی پرسش‌نامه تحقیق بر مبنای دیدگاه متخصصان و پایایی آن بر اساس محاسبه ضریب آلفای کرونباخ برای متغیرهای شاخص گرایش به کارآفرینی جمعی برابر ۰/۸۶ و سرمایه اجتماعی معادل ۰/۷۹ به دست آمد و تأیید شد. از روش تحلیل مسیر برای شناخت آثار مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته نهایی گرایش به کارآفرینی جمعی استفاده شد. نتایج نشان داد ۲۵/۹ درصد و ۱۳/۵ درصد پاسخگویان به ترتیب گرایش زیاد و خیلی زیادی به کارآفرینی جمعی دارند. نتایج تحلیل مسیر نمایان ساخت بیشترین تأثیر مثبت بر متغیر کارآفرینی جمعی مربوط به متغیرهای مستقل سرمایه اجتماعی (۰/۶۹)، عضویت در اتحادیه (۰/۴۶)، داشتن مشاور (۰/۴۵)، تولید با تمام ظرفیت (۰/۳۸)، تعداد اعضای کنونی (۰/۲۵)، انجام تغییرات بنیادی در تعاونی (۰/۲۴)، تعداد اعضای خانواده عضو تعاونی (۰/۱۴)، سرمایه اولیه تعاونی (۰/۱۴) و شرکت اعضا در مجامع (۰/۰۸) است.

واژه‌های کلیدی: کارآفرینی جمعی، کارآفرینی تعاونی، سرمایه اجتماعی، تعاونی‌های تولید کشاورزی

۱. دانشیار ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

E-mail: sharifsharifzadeh@gmail.com

* نویسنده مسئول

۲. دانشجوی سابق کارشناسی ارشد ترویج کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

۳. دانشیار توسعه کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

مقدمه

تعاونی در ایران یکی از بخش‌های مهم در توسعه کشور محسوب می‌شود و در اصل ۴۳ و ۴۴ قانون اساسی از پایه‌های نظام اقتصادی کشور قلمداد شده و جایگاهی بالاتر از بخش خصوصی یافته است. دلیل این توجه در قانون اساسی ناشی از ویژگی‌های اجتماعی این بخش و برخورداری از روحیه تعاون و مشارکت و همکاری در بین توده مردم می‌باشد (صدیقی و درویشی نیا، ۱۳۸۱: ۳۱۳). تعاونی‌ها با متشکل ساختن و جهت‌دهی به نیروهای انسانی و سامان‌دهی سرمایه‌های پراکنده موجب افزایش سرمایه اجتماعی، ایجاد همبستگی و مشارکت در سطوح مختلف اجتماعی می‌شوند. این رویه، بهبود عملکرد اقتصادی و افزایش کارایی اجتماعی را به دنبال می‌آورد (صباغ کرمانی و عاقلی، ۱۳۸۳: ۱۲۷).

در بخش کشاورزی اهداف تعاونی‌ها در راستای هدف‌های کلی توسعه، افزایش تولید و بهبود مشارکت روستاییان در جنبه‌های اقتصادی-اجتماعی تولید است. تحقق این دو هدف از طریق مشارکت و همکاری اعضا در تعاونی حاصل می‌شود (کرمی و رضایی مقدم، ۱۳۸۴: ۱). در واقع، مهم‌ترین رکن اساسی تعاونی‌ها نیز شکل‌دهی به مشارکت داوطلبانه و فعال اعضا بر مبنای منافع متقابل و یا مشترک می‌باشد. به رغم اهمیت و جایگاه این بخش در توسعه اقتصادی-اجتماعی (Birchal, 2004)، تحقیقات در زمینه موفقیت تعاونی‌ها نشان می‌دهد که این تشکل‌ها در دستیابی به اهداف مورد نظر در اساسنامه و برآوردن انتظارات و توقعات اعضا ناموفق بوده‌اند (امینی و همکاران، ۱۳۸۵: ۲۸۵). در بررسی دلایل عدم موفقیت یا موفقیت ناکافی تعاونی‌های کشاورزی بایستی منابع سرمایه‌ای لازم و کارآفرینی برای موفقیت هر تشکل از جمله تعاونی‌های کشاورزی را مدنظر قرار داد. در تعاونی‌ها عمده‌ترین منابع سرمایه‌ای فیزیکی، سرمایه طبیعی، سرمایه انسانی و سرمایه اجتماعی می‌باشند. بررسی عدم موفقیت بخش تعاون در ایران نشان می‌دهد سرمایه‌های پایه (فیزیکی، طبیعی و انسانی) به حد کافی مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته است. همچنین در برنامه‌های توسعه‌ای کشور نیز بودجه و امکانات و تسهیلات اعتباری لازم در جهت موفقیت تعاونی‌ها همواره مورد توجه بوده است. از طرف دیگر، باید این مهم را مورد توجه قرار داد

که دیگر نمی‌توان موفقیت سازمان‌ها را تنها با انباشت ثروت مادی و تجهیز امکانات فیزیکی و فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی ارزیابی کرد؛ زیرا این منابع سرمایه‌ای بدون سرمایه اجتماعی فاقد کارایی لازم می‌باشند (فقیهی و فیضی، ۱۳۸۵: ۲۳). لذا بر نقش سرمایه اجتماعی در موفقیت و پایداری سازمان‌ها تأکید شده است.

سال‌ها تجربه و تحقیق در زمینه مدیریت تعاونی‌ها در نقاط مختلف جهان نشان می‌دهد که نخستین وسیله و کلید موفقیت تعاونی‌ها در بخش کشاورزی هماهنگی و همبستگی اجتماعی اعضا می‌باشد که می‌تواند زمینه لازم برای تأمین سرمایه کافی را فراهم نماید (رستمی شهربابکی، ۱۳۸۸). این انسجام و همبستگی را می‌توان در قالب سرمایه اجتماعی در تعاونی‌ها مطرح نمود. در واقع سرمایه اجتماعی ناظر بر روابط میان افراد، گروه‌ها و سازمان‌ها در ایجاد ظرفیت کسب منافع دوجانبه و یا تحقق هدف مشترک می‌باشد. همچنین نتایج پژوهش‌های انجام شده در زمینه کارآفرینی در تعاونی‌ها نشان می‌دهد که کارآفرینی در تعاونی‌های کشاورزی مقوله‌ای پیچیده و چندبعدی بوده و عوامل زیادی نظیر حمایت‌های مالی و مالیاتی، اصلاح قوانین و مقررات بانکی و سازگار نمودن آن با ملزومات کارآفرینی و تدوین سند ملی توسعه کارآفرینی در شکل‌گیری و پیشبرد آن تأثیر دارند (دنیائی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۱۱).

کارآفرینی همواره و صرفاً کنش فردی نیست بلکه در برخی مواقع کارآفرینی یک هم‌کنشی و اقدام جمعی است که در قالب کارآفرینی جمعی تعاونی بر پایه ابعاد جمعی کارآفرینی محقق می‌شود (Tiessen, 1997: 367). از این‌رو لازم است به جای محوریت بخشی به فرد یا شخص بر مفهوم کنشگر تکیه شود که ممکن است در شمایل فرد، جمع، گروه، شبکه و نهاد متبلور شود (شریف‌زاده، ۱۳۹۰: ۱۸۰). با توجه به اینکه ارزش‌افزایی اجتماعی تعاونی‌ها به خوبی شناخته شده است، این تشکل‌ها بستری برای اقدام جمعی به حساب می‌آیند که به خوبی با کارآفرینی همسو و سازگارند (عباسی و همکاران، ۱۳۸۸: ۷۱). در واقع، تعاون بستر مناسبی برای کارآفرینی و کارآفرینی به منزله یکی از پیش‌شرط‌های موفقیت تعاونی بوده و میان این دو رابطه محکمی برخوردار است. سازمان‌های تولیدکننده و کسب‌وکارهای کوچک از جمله تعاونی‌ها می‌توانند با بهره‌گیری از

خصایص کارآفرینی مانند خلاقیت، نوآوری، شناسایی و بهره‌گیری از فرصت‌ها و ریسک‌پذیری، موفق‌تر عمل کنند (Cook and Plunkett, 2006: 421). لذا زمینه‌یابی برای ترویج کارآفرینی جمعی در این تشکل‌ها از طریق شناخت و بهره‌گیری از سرمایه اجتماعی و دیگر عوامل تأثیرگذار ضروری به نظر می‌رسد. با توجه به اینکه چنین موضوعی کمتر در پژوهش‌های پیشین مورد توجه قرار گرفته است، پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به این پرسش است که چه عواملی در گرایش به کارآفرینی جمعی در تعاونی‌های تولید کشاورزی در شهرستان قائم‌شهر استان مازندران تأثیرگذارند؟

پیشینه تحقیق

با توجه به نوپا بودن موضوع کارآفرینی جمعی به لحاظ پژوهشی، به ویژه در داخل کشور، در ادامه، به برخی از پژوهش‌های صورت گرفته در زمینه سرمایه اجتماعی و کارآفرینی در تعاونی‌ها و ارتباط بین کارآفرینی و سرمایه اجتماعی پرداخته می‌شود.

در داخل کشور، ترابی و همکاران (۱۳۸۹: ۱)، با بررسی میزان تأثیر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در عملکرد تعاونی‌های دام و طیور در شهرستان مشهد، به این نتیجه رسیدند که از میان انواع متغیرهای اثرگذار، مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی و آگاهی اجتماعی بیشترین تأثیر را بر عملکرد شرکت‌های تعاونی دارند.

محمدی الیاسی و همکاران (۱۳۹۰: ۷) در تحقیق خود با هدف شناسایی نقش شبکه‌های اجتماعی کارآفرینان در تشخیص فرصت کارآفرینی به این نتیجه دست یافتند که شبکه اجتماعی کارآفرینان با تشخیص فرصت‌ها رابطه مثبت دارد و از بین ابعاد شبکه اجتماعی، محتوای روابط اجتماعی بیشترین اثرگذاری را بر تشخیص فرصت کارآفرینی دارد.

کلانتری و همکاران (۱۳۹۰: ۱۲۹) در تحقیقی با عنوان «وضعیت سرمایه اجتماعی در تعاونی‌های تولید روستایی شهرستان کوه‌دشت و عوامل مرتبط با آن» برای سنجش سرمایه اجتماعی در اعضای تعاونی‌های تولید روستایی از متغیرهای اعتماد (درون‌گروهی و برون‌گروهی)، مشارکت

اجتماعی (درون‌گروهی و برون‌گروهی)، میزان تبادل اطلاعات، میزان آگاهی و درک متقابل دیگران و رضایت از زندگی استفاده کردند.

نتایج تحقیق باستانی و همکاران (۱۳۹۱: ۲۹) با موضوع سرمایه اجتماعی و متغیرهای تقویت‌کننده آن در تعاونی‌های کشاورزی، خدماتی و صنعتی شهر شیراز و حومه نشان داد که سرمایه اجتماعی در تعاونی‌ها به نسبت بالا بوده است و از بین متغیرهای فرهنگ سازمانی، جو سازمانی، توانمندسازی کارکنان، انگیزش، مشارکت در تصمیم‌گیری، تعلق به مکان، ثبات شغلی، آموزش و همچنین متغیرهای جمعیت‌شناختی (که همگی به عنوان متغیرهای تقویت‌کننده سرمایه اجتماعی مورد فرض قرار گرفته بودند)، متغیرهای فرهنگ سازمانی، جو سازمانی، توانمندسازی کارکنان، انگیزش، مشارکت در تصمیم‌گیری، تعلق به مکان و ثبات شغلی به عنوان متغیرهای تقویت‌کننده سرمایه اجتماعی به اثبات رسیدند.

رنجبر و همکاران (۱۳۹۱: ۱) در تحقیقی تحت عنوان «سنجش سرمایه اجتماعی در بین اعضای تعاونی‌های تولید کشاورزی استان مرکزی» به این نتیجه دست یافتند که در کل، اعضای تعاونی‌های تولید کشاورزی استان مرکزی از سرمایه اجتماعی در حد متوسط برخوردارند. همچنین یافته‌های حاصل از تحلیل عاملی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی نشان داد که مؤلفه‌های تبادل اطلاعات و مشارکت اجتماعی تأثیرگذارترین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در بین اعضای تعاونی‌های تولید کشاورزی استان مرکزی هستند و تأثیر میزان اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی و ارزش زندگی و اثرگذاری اعضا در سطح پایین است.

ربیعی و موسیوند (۱۳۹۲: ۱) با بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و شکل‌گیری فعالیت‌های تعاونی روستایی در شهرستان شازند به این نتیجه رسیدند که بین سرمایه اجتماعی و شکل‌گیری فعالیت‌های تعاونی روستایی روستاییان رابطه معناداری وجود دارد و برای رونق فعالیت‌های تعاونی روستایی می‌بایست سرمایه اجتماعی را افزایش داد.

کاظمی و همکاران (۱۳۹۲: ۱۰۱) در پژوهشی تحت عنوان «تبیین وضعیت سرمایه اجتماعی در تعاونی‌های دامداران شرق استان خوزستان» به این نتیجه دست یافتند که بین متغیرهای تعداد دام،

تعداد اعضای تعاونی، انگیزه عضویت در تعاونی، روابط اجتماعی، شرکت در کلاس‌های آموزشی، تعداد اعضای خانوار، عضویت در تشکل‌ها و مشارکت سیاسی با سرمایه اجتماعی اعضای تعاونی‌های مورد مطالعه رابطه معنی‌داری وجود دارد.

عزیزپورفرد و همکاران (۱۳۹۳: ۱) در تحقیق خود به بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی در موفقیت تعاونی‌های دامداران شهرستان کوه‌دشت پرداختند. نتایج این تحقیق نشان داد که رابطه منفی و معنی‌داری بین موفقیت در تعاونی‌های دامداران با سن، سابقه عضویت و تعداد دام و رابطه مثبت و معنی‌داری بین اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی و حمایت اجتماعی با موفقیت در تعاونی‌های دامداران وجود دارد.

جمشیدی و همکاران (۱۳۹۴: ۱۵۵) در مطالعه خود تحت عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر تقویت و توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های تولیدی کشاورزی شهرستان مینودشت» به این نتیجه دست یافتند که میزان توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های مورد نظر در حد پایین‌تر از حد متوسط است. همچنین مشخص شد که متغیرهای سطح تحصیلات، تعداد سهام، تجربه قبلی در زمینه کارآفرینی، میزان درآمد و سابقه فعالیت در شرکت تعاونی تولید کشاورزی، تأثیر مثبت بر متغیر وابسته میزان کارآفرینی تعاونی‌های تولید کشاورزی در منطقه مورد مطالعه دارند.

تحقیق عمانی و همکاران (۱۳۹۴: ۱۵۵) با موضوع ارزیابی نقش سرمایه اجتماعی بر عملکرد مالی شرکت‌های تعاونی تولیدی-زراعی استان خوزستان نشان داد بین سابقه عضویت، تعداد اعضا، درآمد، اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی و عملکرد مالی تعاونی‌ها در سطح ۹۹ درصد و بین آگاهی اجتماعی، مشارکت اجتماعی، کل سرمایه اجتماعی و عملکرد مالی شرکت‌های تعاونی تولیدی زراعی استان خوزستان در سطح ۹۵ درصد، رابطه معنی‌داری وجود دارد.

کریمی و علی بیگی (۱۳۹۴: ۱۷۵)، در پژوهش خود تحت عنوان «تحلیل تأثیر چشم‌انداز مشترک بر ارتقای سرمایه اجتماعی در توسعه کارآفرینی کشاورزی» به این نتیجه دست یافتند که فرضیات پژوهش مبنی بر رابطه معنی‌دار چشم‌انداز مشترک از آینده و شاخص‌های سرمایه اجتماعی

(اعتماد اجتماعی، هنجارها و شبکه‌ها) در توسعه کارآفرینی کشاورزی و همچنین رابطه معنی‌دار بین اعتماد اجتماعی، هنجارها و شبکه‌ها در توسعه کارآفرینی کشاورزی قابل تأییدند.

یان و ثورنسون (Yan & Sorenson, 2003) در نتیجه مطالعه تجربی ۲۷۱ کسب‌وکار کوچک خانوادگی در ایالات متحده، دو پیش‌نیاز الف) نگرش و رفتار متعهدانه اعضای خانواده به کسب و کار و ب) همکاری مبتنی بر تقسیم کار هماهنگ اعضا در انجام امور کسب‌وکار را برای موفقیت کارآفرینی جمعی ضروری دانسته‌اند. همچنین نگرش و رفتار رهبر گروه بر کارآفرینی جمعی تأثیرگذار معرفی شده است.

وان فردریش (Von Friedrichs, 2009) در نتیجه مطالعه‌ای که در بخش گردشگری در سوئد انجام داد، کارآفرینی اجتماعی را به عنوان راهبرد شبکه‌سازی برای توسعه کسب و کار معرفی نمود. در این تحقیق، شبکه‌های اجتماعی مابین کارآفرینان به عنوان محملی برای شکل‌گیری و بهره‌برداری از کارآفرینی اجتماعی مورد تأکید قرار گرفت.

پژوهش بیژمن و دورنویرت (Bijman & Doorneweert, 2010) با موضوع کارآفرینی جمعی در تعاونی تولید نشان داد زمانی که یک گروه از شرکت‌ها به طور مشترک به سرمایه‌گذاری مبادرت می‌ورزند، فرصت بروز کارآفرینی جمعی بیشتر می‌شود.

بات‌داتا و گایلی (Bhatt Datta & Gailey, 2012) در مطالعه‌ای با عنوان «توانمندسازی زنان از طریق کارآفرینی اجتماعی» به این نتیجه دست یافتند که این تعاونی‌ها فراهم‌آورنده فرصت‌های خوداشتغالی و زمینه‌ساز شمول اجتماعی و توانمندسازی زنان است.

لینگ و همکاران (Ling et al., 2015) در تحقیقی تحت عنوان «سرمایه اجتماعی، مشارکت اعضا و تعاون در ژجیانگ چین» نشان دادند رابطه مثبتی بین ابعاد سرمایه اجتماعی و مشارکت اعضا در نشست‌های آموزشی و مجامع عمومی برقرار است که می‌توان گفت بر هر یک از ابعاد سرمایه اجتماعی تأثیر مثبت و قابل توجهی در اقتصاد عملکرد تعاونی وجود دارد.

تحقیق هربل و همکاران (Herbel et al., 2015) با موضوع نقش سرمایه اجتماعی و سازمانی در توسعه تعاونی‌های کشاورزی نشان داد که سرمایه اجتماعی در بین اعضای تعاونی‌های

کشاورزی منبعی مهم برای غلبه بر برخی از مشکلات انگیزه‌ای و پیشرفت این تعاونی‌ها از طریق تسهیم آموزه‌ها و هم‌افزایی برای نوآوری می‌باشد.

تالام و همکاران (Tallam et al., 2016) در تحقیق خود تحت عنوان «تأثیر مناسبات سازمانی در اثربخشی اقدام جمعی یک گروه از کشاورزان در ارتفاعات شرق آفریقا» به این نتیجه دست یافتند که اعمال تغییراتی در ساختار مدیریتی شامل: داشتن یک کمیته یا هسته راهبری در گروه، برگزاری مکرر جلسات کمیته و معرفی متصدی مدیریتی برای گروه در اثربخشی گروه تأثیرگذار است.

یان و یان (Yan & Yan, 2017) در مطالعه‌ای تجربی به بررسی رابطه بین قابلیت کارآفرینانه جمعی و عملکرد کسب‌وکارهای کوچک در شرایط محیطی مختلف پرداخته‌اند. در این تحقیق، ظرفیت کارآفرینانه جمعی مشتمل بر شناسایی و پاسخ‌دهی مناسب به فرصت‌های جدید در بازار یا برای رشد؛ توانایی شناسایی و تأمین نیازهای جدید مشتریان و توانایی طرح و اجرای ایده‌های جدید برای بهبود عملکرد مؤثر دانسته شدند.

از مباحث نظری و پیشینه پژوهش می‌توان نتیجه گرفت گرایش به کارآفرینی جمعی از متغیرهای سرمایه اجتماعی، ویژگی‌های اعضا و ویژگی‌های تعاونی تأثیر می‌پذیرد. لذا تحلیل چنین رابطه‌ای در قالب این پژوهش مد نظر قرار گرفته است.

مبانی نظری

کارآفرینی از دید دانشمندان علوم اجتماعی فرایندی است که در شبکه‌ی متغیری از روابط اجتماعی واقع شده و این روابط اجتماعی می‌تواند رابطه‌ی کارآفرین را با منابع و فرصت‌ها، محدود یا آسان کند. به واقع، فعالیت‌های کارآفرینی نتیجه‌ی سازوکار و تعاملات اجتماعی هستند (امیری و رحمانی، ۱۳۸۵: ۱۱۳). از میان گونه‌های کارآفرینی می‌توان کارآفرینی جمعی را مناسب‌ترین شیوه برای تعاونی‌ها دانست. کارآفرینی جمعی خطرپذیری کسب‌وکار و سرمایه‌گذاری را با ارزش‌های اجتماعی اقدام جمعی در هم می‌آمیزد. کارآفرینی جمعی مبین گونه‌ای از اقدام جمعی است که با هدف بهبود اجتماعی و اقتصادی یک جمع یا اجتماع از راه کسب‌وکاری سامان‌دهی شده برای

توسعه کالا و خدمات در پرتو هنجارها، ارزش‌ها و شبکه‌های اجتماعی (یا در صورت نیاز از رهگذر تغییر آنها) به انجام می‌رسد (Chouinard and Forgues, 2002: 79). خلاقیت، ارتباطات، تشریک مساعی، کار گروهی و پویایی گروهی و البته اقدام جمعی در طی فرایند کارآفرینی از شناسایی تا بهره‌برداری از فرصت‌ها و توسعه ایده‌ها از عناصر کارآفرینی جمعی به شمار می‌رود (Van Oortmerssen et al., 2014:500). مبتنی بودن بر کنش جمعی موجب می‌شود کارآفرینی جمعی به لحاظ گونه‌شناسی چهارچوب ساختاری کارکردی در قالب کارآفرینی تعاونی، کارآفرینی خوشه‌ای، کارآفرینی شبکه‌ای، کارآفرینی سازمانی، کارآفرینی شرکتی، کارآفرینی اجتماعی، کارآفرینی خانوادگی، کارآفرینی تیم‌مدار یا گروهی و مانند آن محقق شود.

عملکرد کسب‌وکارهای کوچک در فضای عدم قطعیت از طریق کارآفرینی جمعی بهبود می‌یابد (Yan and Yan, 2017:1). در این باره، نقش کارآفرینی جمعی در موفقیت شرکت‌های خانوادگی (Yan and Sorenson, 2003: 37) و نیز در توسعه منطقه‌ای (Chouinard and Forgues, 2002:79) مورد بحث قرار گرفته است.

تعاونی‌ها نوعی اقدام جمعی سازماندهی شده به شمار می‌روند و بازتاب آن‌گونه ابعاد جمعی می‌باشند که کمابیش در فرایند کارآفرینی جمعی مصداق دارند. به واقع، تعاونی‌ها یکی از بارزترین نمونه‌های کارآفرینی جمعی به شمار می‌روند. در عمل، تعاونی‌ها بر پایه اقدام جمعی استوارند. در این خصوص می‌توان برهان‌های زیر را بیان نمود: نخست اینکه تعاونی‌ها گروه‌های دارای امتیاز و مزیت به شمار می‌روند، چرا که انتظار می‌رود نفع خالص دریافتی اعضا مثبت باشد. این امر از طریق تضمین بازار برای کالا و خدمات ارائه شده از سوی تعاونی، توزیع منصفانه و مناسب منافع بین اعضا و غیره محقق می‌شود (شریف‌زاده و عبدالله‌زاده، ۱۳۹۴: ۸۲۱). دوم اینکه بر پایه منطق اقدام جمعی، که در مورد کارآفرینی جمعی مصداق دارد، عرف و میثاق مشترک نقش مهمی در تداوم کارکرد تعاونی‌ها ایفا می‌کند (Bijman and Bart Doorneweert, 2010:5). سوم اینکه کارآفرینی زمانی از احتمال پیشرفت بیشتری برخوردار است که متضمن یک ارزش اجتماعی باشد (Burrell and Cook, 2009). از این‌رو، تعاونی‌ها که ارزش‌افزایی اجتماعی آنها به خوبی شناخته

شده و بستری برای اقدام جمعی و نیز کارآفرینی (در مقام یک شرکت، کسب و کار، کارآفرین اجتماعی و غیره) به شمار می‌روند، به خوبی با کارآفرینی جمعی همسو و همسازند (Tetzschner, 1991: 63). به واقع، تعاونی‌ها با بسترسازی برای هم‌گرایی هم‌افزای دو خصیصه کنش‌ورزی جمعی و کارآفرینی، مصداق خوبی برای کارآفرینی جمعی به شمار می‌روند. با توجه به در نظر گرفتن رویکرد جمعی و خصایص کارآفرینی جمعی در تعاونی‌های کشاورزی می‌توان مجموعه‌ای از گویه‌ها را برای ارزیابی کارآفرینی جمعی در تعاونی کشاورزی مورد استفاده قرار داد.

در مبحث تعاونی‌ها، کارآفرینی و سرمایه اجتماعی به عنوان عوامل با اهمیت شناخته شده هستند. در واقع، سرمایه اجتماعی، تأمین کننده کارمایه‌های کارآفرینی جمعی در تعاونی می‌باشد. سرمایه اجتماعی عبارت است از: شبکه‌ای از روابط و پیوندهای مبتنی بر اعتماد اجتماعی بین فردی و بین گروهی و تعاملات افراد با گروه‌ها، سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی که قرین همبستگی و انسجام اجتماعی و برخورداری افراد و گروه‌ها از حمایت اجتماعی و انرژی لازم برای تسهیل کنش‌ها در جهت تحقق اهداف فردی و جمعی می‌باشد (بزی و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۴). سرمایه اجتماعی فراهم‌کننده چارچوب و زمینه‌ای برای اقدام جمعی، و گرایش به کارآفرینی به صورت جمعی است. کارکرد اخیر سرمایه اجتماعی، یعنی گرایش به کارآفرینی جمعی از اهمیت خاصی برخوردار است. در اینجا، گرایش مبین تمایل و آمادگی برای ایفای نقش یا پشتیبانی از کارآفرینی به صورت جمعی در تعاونی است. این موضوع یا برداشت از گرایش در تحقیقات صورت گرفته در حوزه کارآفرینی (با موضوع تمایل به کارآفرینی و تمایل کسب و کار) نیز مد نظر قرار گرفته است. در این تحقیقات، تمایل و گرایش به کارآفرینی به جهت‌گیری سازنده به این رفتار و نیز به مثابه آمادگی مبتنی بر برخورداری از ویژگی‌های شخصی (نظیر ریسک‌پذیری، نوآوری و نظایر آن) مد نظر قرار گرفته است (Marcu et al., 2012:473; Nicolaou et al., 2009: 108; Yao et al., 2016:60). بر این اساس، گرایش به کارآفرینی جمعی بازتاب تمایل و آمادگی دست‌اندرکاران تعاونی (مدیریت و اعضا) برای ایفای نقش یا پشتیبانی از کارآفرینی به صورت جمعی در تعاونی است.

روش تحقیق

این تحقیق از لحاظ هدف، کاربردی، از نظر گردآوری داده‌ها، میدانی و از لحاظ کنترل و سنجش متغیرها، توصیفی و غیر آزمایشی می‌باشد. در این تحقیق، از بین انواع روش‌های تحقیق توصیفی، از پیمایش برای دستیابی به اهداف مورد نظر بهره گرفته شده است. پس از تدوین طرح پیشنهادی با بررسی مبانی نظری، مفاهیم و مؤلفه‌های مرتبط با عوامل تأثیرگذار بر کارآفرینی جمعی استخراج شد. سپس تحقیقات تجربی انجام گرفته و مرتبط با موضوع بررسی شد. در عین حال، تعامل میدانی، تیم تحقیق با کارشناسان و اعضای تعاونی‌ها در قالب جلسات و بازدیدهای میدانی مبین تأثیرگذاری برخی متغیرها بود که کمتر در مطالعات پیشین مد نظر قرار گرفت. البته بنابر نظر روش‌شناسان، تجربه میدانی و شناخت تجربی تیم تحقیق در کنار نظریات و مطالعات پیشین می‌تواند منبعی تعیین‌کننده برای استخراج متغیرها و ترسیم روابط بین آنها در قالب الگوی نظری و فرضیات تحقیق باشد (دواس، ۱۳۸۳؛ Crotty, 1998)؛ به ویژه آنکه در مطالعات پیشین به این موضوع و ابعاد آن پرداخته نشده بود و در مرحله تأمین روایی تحقیق، مورد تأکید گروه صاحب‌نظر، شامل مدیران مسئول حوزه تعاونی، مدیران با تجربه تعاونی و نیز اعضای هیئت علمی دارای تجربه پژوهشی در این حوزه قرار گرفت. از تلفیق این دو، چارچوب مفهومی تحقیق به دست آمد که مبنای تدوین پرسش‌نامه تحقیق قرار گرفت.

ابزار اندازه‌گیری متغیرها و سازه‌های تحقیق پرسش‌نامه‌ای بود که گویه‌های آن از مقیاس‌های پیشین (گرایش به کارآفرینی جمعی و سرمایه اجتماعی) و مرور پژوهش‌های پیشین (بخش متغیرهای فردی و مشخصات تعاونی) استخراج شد. بدین ترتیب پرسش‌نامه در چهار بخش ویژگی‌های فردی، مشخصات تعاونی، گرایش به کارآفرینی جمعی و ارزیابی سرمایه اجتماعی در تعاونی تنظیم شد. پس از تدوین پرسش‌نامه، روایی و پایایی آن نیز بررسی و تأیید شد. روایی صوری و محتوایی با نظرسنجی از گروهی از متخصصان کارآفرینی و تعاونی (شامل مدیران مسئول حوزه تعاونی، مدیران با تجربه تعاونی و نیز اعضای هیئت علمی دارای تجربه پژوهشی) و انجام اصلاحات تأیید شد. پایایی بخش‌های مختلف پرسش‌نامه نیز با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ (پس از حذف گویه‌های

ناهمساز) و برای سازه گرایش به کارآفرینی جمعی معادل ۰/۸۶ و برای سرمایه اجتماعی برابر ۰/۷۹ به دست آمد و لذا تأیید شد.

جامعه آماری این تحقیق را ۲۱۵۵ نفر از اعضای ۱۹۱ تعاونی تولید کشاورزی دایر در مناطق روستایی شهرستان قائم شهر تشکیل دادند. از این بین، فقط ۴۵ تعاونی با مجموع ۳۲۷ عضو در زمان تحقیق فعال بودند. برای تعیین حجم نمونه تحقیق از فرمول کوکران استفاده شد. بر این اساس، حجم نمونه حدود ۱۴۱ به دست آمد. با توجه به احتمال دریافت پرسش‌نامه‌های ناقص، ۱۵۰ پرسش‌نامه به صورت حضوری توزیع و بعد از پیگیری چندباره، ۱۴۴ پرسش‌نامه، که به طور مناسب تکمیل شده بودند، برای تحلیل نهایی مورد استفاده قرار گرفتند.

برای نمونه‌گیری نیز ابتدا از بین ۴۵ تعاونی تولید کشاورزی فعال در منطقه مورد مطالعه، تعدادی تعاونی (۱۹) بر حسب فعالیت انتخاب و نمونه‌گیری در درون تعاونی‌ها به صورت تصادفی انجام و تلاش شد تا حجم نمونه با توجه به تعداد اعضای هر تعاونی تخصیص یابد؛ بنابراین، از روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای (طبقه‌ای، خوشه‌ای و تصادفی ساده) استفاده شد.

کلیه محاسبات آماری این تحقیق به وسیله نرم‌افزار SPSS 18 در دو بخش توصیفی و استنباطی صورت گرفت. در این تحقیق، هدف ارزیابی تأثیر مستقیم و غیرمستقیم شمار زیادی متغیر تأثیرگذار اقتصادی-اجتماعی بر رابطه بین سرمایه اجتماعی و گرایش به کارآفرینی جمعی بوده است. در این بین، برخی متغیرهای اسمی چنان که مرسوم است (Suits, 1957; Barreto and Frank, 2005) به صورت متغیر مجازی (dummy variables) وارد تحلیل رگرسیونی شدند.

نتایج و بحث

ویژگی‌های پاسخگویان (اعضای تعاونی‌های تولید کشاورزی مورد مطالعه)

طبق یافته‌ها، ۴۱ درصد پاسخگویان زن و ۵۹ درصد آنها مرد بودند. میانگین سنی پاسخگویان ۴۸/۷۴ و بیشترشان (۴۳/۸ درصد) در گروه سنی ۶۴-۴۵ سال قرار داشتند که نشان می‌دهد بیشتر افراد میانسال هستند. با توجه به نتایج، ۹۲/۴ درصد اعضای تعاونی متأهل و ۷/۶ درصد آنها مجرد

بودند. یافته‌ها نشان داد که نیمی از پاسخگویان متولد شهر و نیمی دیگر متولد روستا هستند. میانگین سابقه عضویت پاسخگویان ۹/۸۱ است. در این بین، بیشتر پاسخگویان (۳۷/۵ درصد)، ۱۰-۶ سال سابقه عضویت در تعاونی دارند. کمترین سابقه عضویت پاسخگویان یک سال و بیشترین سابقه ۲۰ سال است. طبق یافته‌ها، ۶۳/۶۲ درصد پاسخگویان دارای سمت‌هایی مانند مدیر عامل، عضو هیئت مدیره، حسابدار، بازرس و ۳۶/۸ درصد آنها نیز فاقد سمت و فقط عضو عادی تعاونی هستند. ۷۸/۵ درصد پاسخگویان از ابتدای شکل‌گیری تعاونی عضو آن بوده‌اند، در حالی که ۲۱/۵ درصد آنها بعد از شکل‌گیری تعاونی به آن اضافه شده‌اند. میانگین تعداد افراد خانواده عضو تعاونی پاسخگویان ۳/۸۷ است. در این بین، بیشتر پاسخگویان (۵۱/۴ درصد) بالای ۵ نفر از اعضای خانواده‌شان عضو تعاونی‌اند. در بین اعضای تعاونی ۷۵ درصد بیان کرده‌اند که وابستگی فامیلی با مدیرعامل تعاونی دارند و ۲۵ درصد خیر. همچنین یافته‌ها نشان داد که ۹۱/۷ درصد اعضای تعاونی در هیئت مذهبی، ۷۵ درصد در پایگاه بسیج، ۰/۲۱ درصد در شورای اسلامی، ۰/۱۴ درصد در انجمن اولیا و مربیان و ۰/۷ درصد در صندوق قرض‌الحسنه محل عضوند.

ویژگی‌های تعاونی‌های تولید کشاورزی مورد مطالعه

نتایج نشان داد میانگین سابقه تأسیس تعاونی‌ها ۱۱/۲۱ سال است. در این بین، بیشتر تعاونی‌ها (۶۳/۲ درصد) ۱۲ سال و کمتر از آن سابقه دارند. میانگین تعداد روستای تحت پوشش تعاونی ۳/۲۸ و در این بین، بیشتر تعاونی‌ها (۸۹/۵ درصد) ۶ روستا و کمتر از آن تحت پوشش خود دارند. میانگین تعداد اعضای تعاونی در بدو تأسیس ۶/۸۴ بوده است. در این بین، بیشتر پاسخگویان (۱۵/۸ درصد) دارای ۵ نفر و کمتر عضو هستند. میانگین تعداد اعضای تعاونی در حال حاضر ۷/۵۷ است. در این بین، بیشتر تعاونی‌ها (۸۴/۲ درصد) ۷ نفر و کمتر از آن عضو داشتند. میانگین سابقه مدیرعامل تعاونی ۹/۰۵ سال و در بیشتر تعاونی‌ها (۵۷/۹ درصد) ۹ سال و کمتر از آن است. نحوه انتخاب مدیرعامل ۶۳/۲ درصد از تعاونی‌ها از طریق رأی‌گیری و ۳۶/۸ درصد به صورت توافقی بوده است. طبق یافته‌ها، ۷۳/۷ درصد مدیران عامل تعاونی‌ها دارای تحصیلات دانشگاهی و تحصیلات ۱۵/۸، ۵/۳ و

۵/۳ درصد به ترتیب در سطح دیپلم، راهنمایی و ابتدایی است. بیشتر مدیران عامل تعاونی‌ها (۸۹/۵ درصد) بومی و ۱۰/۵ درصد غیر بومی‌اند. میانگین نسبت ترکیب جمعیتی اعضا در تعاونی ۸۶/۸۴ است که در این بین، ۶۰-۱۰۰ درصد اعضای بیشتر تعاونی‌ها (۸۴/۲ درصد) قرابت خانوادگی داشتند. میانگین تعداد مدیران عامل تعاونی از زمان تأسیس ۱/۲۶ گزارش شده است. بیشتر تعاونی‌ها (۷۸/۹ درصد) تا کنون فقط یک مدیر عامل داشته‌اند و مدیر عامل مابقی آنها طی سال‌های متمادی فعالیت تغییر کرده است و بدین ترتیب تا کنون بیش از یک مدیر عامل را تجربه کرده‌اند. میانگین تعداد کارمند اداری در تعاونی ۱/۴۲ است و بیشتر تعاونی‌ها (۵۲/۶ درصد) ۲-۳ کارمند اداری دارند. طبق نتایج، ۵۷/۹ درصد تعاونی‌ها به طور منظم مجامع خود را برگزار کرده‌اند. میانگین تعداد مجمع عمومی برگزار شده در سال ۲/۰۵ است که در این بین، بیشتر تعاونی‌ها (۷۸/۹ درصد) کمتر از ۳ بار در سال مجمع عمومی برگزار کرده‌اند. میانگین مشارکت کنونی اعضا در دو مجمع آخر ۵/۷۳ بوده است. در این بین، بیشتر اعضا (۵۷/۹ درصد) ۳ بار و بیشتر از آن در دو مجمع آخر مشارکت داشتند. اکثریت اعضا (۷۸/۹ درصد) در مجامع شرکت کرده‌اند. میانگین تعداد جلسات هیئت مدیره در سال در تعاونی ۴/۳۶ است. در این بین، بیشتر تعاونی‌ها (۶۸/۴ درصد) کمتر از ۵ بار جلسه هیئت مدیره تشکیل داده‌اند. بیشتر تعاونی‌ها (۶۳/۲ درصد) وضعیت حسابرسی منظمی داشتند. همچنین بیشتر تعاونی‌ها (۴۲/۱ درصد) تصمیم‌گیری‌های خود را از طریق شور جمعی بدون رأی‌گیری و یا توسط مدیرعامل انجام داده‌اند. در بیشتر تعاونی‌ها (۶۸/۴ درصد) مدیرعامل از اداره تعاون حقوقی دریافت نکرده است. در بیشتر تعاونی‌ها (۹۴/۷ درصد) مدیرعامل از بین اعضا انتخاب شده و ۸۴/۲ درصد اعضا در تعاونی بیشتر با هم فامیل بودند.

یافته‌ها نشان داد که بیشتر اعضا (۶۳/۲ درصد) قبلاً با هم همکار بودند. طبق نتایج، ۷۳/۷ درصد تعاونی‌ها با تمام ظرفیت خود تولید داشتند. میانگین تعداد رکود در تعاونی ۰/۸۴۲ بود. در این بین، بیشتر تعاونی‌ها (۶۳/۲ درصد) دچار رکود و تعطیلی نشده بودند. میانگین تعداد محصول تولیدی در تعاونی ۱/۸۴ بود. در این بین، بیشتر تعاونی‌ها (۷۳/۷ درصد) یک محصول تولید می‌کردند. بیشتر تعاونی‌ها (۶۸/۴ درصد) عضو اتحادیه خاصی نبودند. میانگین تعداد اتحادیه‌هایی که تعاونی‌ها

عضو آن بودند ۰/۳۱ بود و بیشتر تعاونی‌ها (۶۸/۴ درصد) عضو هیچ اتحادیه‌ای نبودند. طبق یافته‌ها، ۸۹/۵ درصد تعاونی‌ها تغییر بنیادی را انجام ندادند. میانگین تعداد تغییرات بنیادی صورت گرفته در تعاونی ۰/۱۰ بود که در این بین، بیشتر تعاونی‌ها (۸۹/۵ درصد) تغییری صورت ندادند. اکثر تعاونی‌ها (۹۴/۷ درصد) نوآوری خاصی را به کار نگرفته بودند. میانگین تعداد به کارگیری نوآوری در تعاونی ۰/۰۵ بود که در این بین، بیشتر تعاونی‌ها (۹۴/۷ درصد) نوآوری خاصی را به کار نگرفتند. منظور از انجام نوآوری، تعداد ابتکاراتی بود که در ۱۸ زمینه فعالیت و مدیریت تعاونی به شرح زیر در این مدت انجام شده است: کشت محصولات جدید، استفاده از نهاده‌های جدید، استفاده از شیوه‌ها و فنون جدید کشت، استفاده از دارایی‌ها و منابع موجود به شیوه جدید، بسته‌بندی محصولات، فراوری محصولات، درجه‌بندی محصولات، برچسب‌گذاری محصولات در قالب یک برند معین، توسعه شبکه توزیع مطمئن برای عرضه محصول به بازار، تشکیل سرمایه و تأمین مالی، توسعه زیرساخت‌های جدید در زمینه تولید و عرضه محصول، خرید تجهیزات و ماشین‌آلات جدید و غیره. در این بین، نوآوری‌هایی که منجر به تحول اساسی در وضعیت تعاونی شده بود تحت عنوان "تغییرات بنیادی" مورد ارزیابی قرار گرفت. یافته‌ها نشان داد که میانگین تعداد دفعات وام دریافتی ۱/۴۷ بود. البته ۷۸/۹ درصد تعاونی‌ها یک بار وام دریافت نمودند و یا اصلاً وامی دریافت نکردند. میانگین متوسط درآمد دو سال اخیر تعاونی ۴۷ میلیون تومان بود که در این بین، بیشتر تعاونی‌ها (۵۷/۹ درصد) به طور متوسط ۴۰ میلیون تومان و بیشتر از آن درآمد داشتند. میانگین تعداد سهام تعاونی ۲۷/۶۳ بود. در این بین، بیشتر تعاونی‌ها (۶۳/۲ درصد) به تعداد ۷ سهم و کمتر از آن داشتند. میانگین مبلغ هر سهم در تعاونی ۷۳۳ هزار تومان بود. در این بین، در بیشتر تعاونی‌ها (۵۲/۷ درصد) مبلغ هر سهم دومیلیون تومان و کمتر از آن بود. طبق یافته‌ها، میانگین مجموع دارایی جاری و غیرجاری تعاونی‌ها ۴۲۰ هزار تومان بود که در این بین دارایی بیشتر تعاونی‌ها (۵۲/۴ درصد) بیش از ۳۰۰ میلیون تومان بود. بیشتر تعاونی‌ها (۵۷/۹ درصد) از خدمات بیمه محصولات کشاورزی استفاده نکرده‌اند. میانگین اراضی تحت مالکیت تعاونی ۶۴/۹۸ هکتار و میانگین اراضی اجاره‌ای تعاونی ۴۲/۲۱ هکتار بود. در این بین، بیشتر تعاونی‌ها (۸۹/۵ درصد) دارای اراضی اجاره‌ای نبودند.

نحوه کشت و تولید در بیشتر تعاونی‌ها (۸۴/۲) به صورت نیمه‌مکانیزه بود. ماشین‌آلات مورد استفاده در تعاونی همه در تملیک تعاونی بودند. بیشتر تعاونی‌ها (۳۶/۸ درصد) به پرورش مرغ گوشتی و مابقی به ترتیب به فعالیت در حوزه باغبانی، پرورش زنبور عسل، پرورش ماهی، خدمات کشاورزی و دامداری مشغول بودند. میانگین سرمایه اولیه در بدو تأسیس تعاونی ۷۶۶ هزار تومان بود. در این بین، بیشتر تعاونی‌ها (۵۲/۳ درصد) با مبلغ بیشتر از ۱۵ میلیون تومان تعاونی خود را تأسیس کرده بودند. منبع عمده تأمین سرمایه اولیه تعاونی‌ها موجودی افراد (۷۸/۹ درصد) بود. منبع عمده تأمین نیروی کار در تعاونی‌ها (۶۸/۴ درصد) کارگر روز مزد خارج از تعاونی بود. اکثر اعضا (۴۷/۴ درصد) در تعاونی از سطح تحصیلات دانشگاهی و دیپلم برخوردار بودند. میانگین تعداد دوره آموزشی برگزار شده برای اعضا در تعاونی ۳ دوره بود. در این بین، بیشتر تعاونی‌ها (۸۹/۵ درصد) ۱۰ دوره آموزشی و کمتر از آن برگزار کرده‌اند. بیشتر تعاونی‌ها (۵۷/۹ درصد) دارای مشاور، ۵۷/۹ درصد دارای ساختمان اداری و ۷۸/۹ دارای حسابدار بودند.

گرایش به کارآفرینی جمعی در تعاونی‌های مورد مطالعه

با توجه به یافته‌ها، "باور داشتن به توانمندی‌ها و ظرفیت‌های مجموعه تعاونی خود، حمایت از حل مسائل و مشکلات محلی توسط تعاونی، افزایش کمی و کیفی تولیدات تعاونی با تکیه بر تلاش جمعی" به ترتیب بالاترین رتبه را در بین گویه‌های نشانگر گرایش به کارآفرینی جمعی در تعاونی به خود اختصاص دادند (جدول ۱).

جدول ۱. توصیف نشانگرهای گرایش به کارآفرینی جمعی

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	ویژگی‌های مجموعه تعاونی شامل مدیریت و اعضا
۱	۰/۱۵۶	۰/۵۹	۳/۷۷	باور به توانمندی‌ها و ظرفیت‌های مجموعه تعاونی
۲	۰/۱۵۶	۰/۵۹	۳/۷۷	حمایت از حل مسائل و مشکلات محلی توسط تعاونی
۳	۰/۱۶۹	۰/۶۳	۳/۷۲	افزایش کمی و کیفی تولیدات تعاونی با تکیه بر تلاش جمعی
۴	۰/۱۶۹	۰/۶۳	۳/۷۲	ارزش قائل شدن برای شایستگی و خلاقیت افراد جهت بهبود تعاونی
۵	۰/۲۰۱	۰/۷۲	۳/۶۰	مسئولیت‌پذیری نسبت به انجام تعهدات تعاونی و حفظ اعتبار آن
۶	۰/۲۰۴	۰/۷۲	۳/۵۲	تسهیم ایده‌ها و افکار جدید برای بهبود عملکرد تعاونی با یکدیگر
۷	۰/۲۰۴	۰/۷۲	۳/۵۲	چشم‌پوشی از منافع فردی برای موفقیت تعاونی
۸	۰/۲۱۵	۰/۷۳	۳/۴۲	ترسیم دورنمایی از وضعیت تعاونی در آینده با سنجیدن شرایط
۹	۰/۲۳۸	۰/۸۴	۳/۵۴	تلاش در جهت پیشی گرفتن از سایر رقبا (تعاونی‌ها و شرکت‌های دیگر) و سرآمد شدن
۱۰	۰/۲۳۸	۰/۸۴	۳/۵۴	تلاش مجدد برای موفقیت دوباره تعاونی در صورت عدم موفقیت آن در یک مقطع زمانی
۱۱	۰/۲۴۱	۰/۸۰	۳/۳۱	استفاده از تجربه سایر تعاونی‌ها و شرکت‌ها
۱۲	۰/۲۴۱	۰/۸۳	۳/۴۳	رصد بازار فعالیت تعاونی (عرضه و تقاضا، قیمت نهاده‌ها و فروش محصولات)
۱۳	۰/۲۴۲	۰/۷۹	۳/۲۶	تسهیم شفاف اطلاعات و اخبار با سایرین در تعاونی
۱۴	۰/۲۴۳	۰/۷۹	۳/۲۶	پذیرش پیامدهای منفی و ناخواسته تغییر و تحول در فعالیت تعاونی
۱۵	۰/۲۴۳	۰/۸۰	۳/۳۱	توجه به نیازها و خواسته‌های مشتریان تعاونی در تولید و عرضه
۱۶	۰/۲۴۳	۰/۸۳	۳/۴۳	مدیریت مجموعه تعاونی به صورت هدفمند و با برنامه مدیریت
۱۷	۰/۲۴۶	۰/۸۵	۳/۴۶	تحمل سختی‌های پیش روی فعالیت تعاونی برای رسیدن به موفقیت
۱۸	۰/۲۴۶	۰/۸۵	۳/۴۶	تشویق افراد به خلاقیت و نوآوری
۱۹	۰/۲۴۹	۰/۸۲	۳/۳۰	بررسی حوزه فعالیت تعاونی برای شناسایی منابع و فرصت‌های جدید
۲۰	۰/۲۴۹	۰/۸۲	۳/۳۰	از خلاقیت و نوآوری مدیریت تعاونی در تولید و عرضه محصول/خدمات
۲۱	۰/۲۵۶	۰/۸۶	۳/۳۵	حمایت از افزایش تولید و سهم فروش تعاونی در بازار
۲۲	۰/۲۵۶	۰/۸۶	۳/۳۵	حمایت از تنوع در تولید محصول، بازار خرید و فروش تعاونی
۲۳	۰/۲۶۴	۰/۸۶	۳/۲۷	حمایت از جذب فناوری و شیوه‌های جدید تولید
۲۴	۰/۲۶۴	۰/۸۶	۳/۲۷	تلاش خودجوش و داوطلبانه (بدون نیاز به دستور) برای موفقیت تعاونی
۲۵	۰/۲۷۸	۰/۹۱	۳/۲۷	حمایت از سرمایه‌گذاری در توسعه زیرساخت‌های تولید
۲۶	۰/۲۷۸	۰/۹۱	۳/۲۷	افتخار کردن و بالیدن به کسب موفقیت توسط تعاونی
۲۷	۰/۲۹۸	۰/۹۴	۳/۱۵	استقبال از آموزش و مشاوره برای ارتقای دانش و مهارت
۲۸	۰/۲۹۸	۰/۹۴	۳/۱۵	حمایت از شراکت و همکاری تعاونی با سایر تعاونی‌ها و شرکت‌ها در راستای موفقیت بیشتر
۲۹	۰/۴۱۶	۱/۰۶	۲/۵۶	پذیرش ریسک برای رسیدن به سود بیشتر
۳۰	۰/۴۱۶	۱/۰۶	۲/۵۶	احساس مسئولیت نسبت به بازنگری و درس گرفتن از فعالیت‌ها و تجارب تعاونی

مأخذ: یافته‌های تحقیق

برای طبقه‌بندی سطح گرایش کارآفرینی جمعی در بین اعضای تعاونی تولید کشاورزی مورد مطالعه پس از محاسبه متغیر ترکیبی کارآفرینی جمعی، از طریق فرمول موريس مقدار عددی آن بین ۰ تا ۱ تبدیل شد. بر این اساس، درصد افرادی که گرایش زیاد به کارآفرینی جمعی دارند ۴۰/۳ درصد می‌باشد و ۳/۵ درصد از افراد گرایش خیلی زیاد به کارآفرینی جمعی دارند (جدول ۲).

جدول ۲. طبقه‌بندی سطح گرایش به کارآفرینی جمعی

گرایش به کارآفرینی جمعی	سطح طبقات	فراوانی	درصد	فراوانی تجمعی
کم	۰-۰/۲	۱۱	۷/۶	۷/۶
خیلی کم	۰/۴-۰/۲۱	۲۳	۱۶	۲۳/۶
متوسط	۰/۶۰-۰/۴۱	۴۷	۳۲/۶	۵۶/۲
زیاد	۰/۸۰-۰/۶۱	۵۸	۴۰/۳	۹۶/۵
خیلی زیاد	۱-۰/۸۱	۵	۳/۵	۱۰۰
جمع		۱۴۴	۱۰۰	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

توصیف سرمایه اجتماعی در بین اعضای تعاونی‌ها

از بین گویه‌های مؤلفه شبکه اجتماعی، «شرکت در مراسم اجتماعی و خانوادگی سایر اعضا، ارزش قائل شدن برای عضویت در تعاونی، صمیمیت و یکرنگی در تعاونی»؛ از بین گویه‌های مؤلفه اعتماد «اعتماد به مدیر عامل و اعتماد به بازرسان تعاونی»؛ از بین گویه‌های مؤلفه مشارکت «پیگیر بودن برای رفع مشکلات تعاونی»؛ از بین گویه‌های مؤلفه آگاهی اجتماعی «آشنایی با وظایف و مسئولیت‌های مدیریت و اعضای تعاونی» بالاترین رتبه‌ها را به خود اختصاص داده‌اند (جدول ۳).

جدول ۳. توصیف مقیاس ارزیابی سرمایه اجتماعی

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگی ن	گویه
شبکه اجتماعی				
۱	۰/۱۴۱	۰/۵۷	۴/۰۵	در مراسم اجتماعی و خانوادگی سایر اعضای تعاونی شرکت می‌کنم.
۴	۰/۱۵۵	۰/۶۲	۴/۰۱	روابط حسنه‌ای با سایر اعضای تعاونی دارم.
۶	۰/۱۵۸	۰/۶۲	۳/۸۹	مدیریت و اعضا همدیگر را در جریان اطلاعات و اخبار مربوطه قرار می‌دهند.
۱۳	۰/۱۸۵	۰/۶۷	۳/۶۵	معمولاً افرادی در تعاونی هستند که با من هم‌نظر باشند و بتوانم با آنها هم‌سخن شوم.
۱۱	۰/۱۷۶	۰/۶۵	۳/۶۷	اعضای این تعاونی در گرفتاری‌ها (تنگدستی، بیماری و ...) به همدیگر کمک می‌کنند.
۱۶	۰/۲۵۹	۰/۸۴	۳/۲۶	علاوه بر تعاونی، در تشکل‌های محلی دیگر نظیر بسیج، شورا، هیئت مذهبی و ... فعال هستم.
۱۷	۰/۲۸۱	۰/۹۱	۳/۲۴	به‌جای دادرسی رسمی، سعی می‌کنم مسائل و مشکلات تعاونی را از طریق گفتگو و ریش‌سفیدی حل‌کنیم.
۹	۰/۱۶۹	۰/۶۱	۳/۶۰	افرادی در تعاونی هستند که بتوان در گرفتاری‌ها روی آنها حساب کرد.
۳	۰/۱۵۴	۰/۵۷	۳/۶۷	احساس می‌کنم در این تعاونی صمیمیت و یکرنگی وجود دارد.
۱۰	۰/۱۷۲	۰/۶۲	۳/۵۹	افراد موجهی در تعاونی هستند که در محل، با نفوذ و مورد احترام هستند (رهبران افکار).
۱۵	۰/۲۲۵	۰/۸۱	۳/۵۸	در این تعاونی روحیه کار گروهی و جمعی حاکم است.
۱۲	۰/۱۸۴	۰/۶۶	۳/۵۶	اختلاف و درگیری جدی (اقتصادی، ملکی و ...) بین اعضای تعاونی وجود ندارد.
۱۴	۰/۱۸۹	۰/۶۷	۳/۵۴	تنش و اختلاف جدی بین مدیریت و اعضای تعاونی وجود ندارد.
۷	۰/۱۶۰	۰/۵۵	۳/۴۴	تفاوت زیادی بین جایگاه اقتصادی و اجتماعی اعضای تعاونی وجود ندارد (همگنی طبقاتی).
۵	۰/۱۵۵	۰/۵۷	۳/۶۹	همه در تعاونی فرصت و امکان اظهار نظر و تأثیرگذاری درست را دارند.
۲	۰/۱۵۲	۰/۵۹	۳/۸۶	برای عضویت خود در این تعاونی ارزش و اعتبار قائل هستیم.
۸	۰/۱۶۱	۰/۶۱	۳/۷۶	روی هم‌رفته از عملکرد تعاونی رضایت دارم.
اعتماد				
۱	۰/۱۱۰	۰/۵۰	۴/۶۰	به مدیر عامل تعاونی اعتماد دارم.
۳	۰/۱۴۲	۰/۶۲	۴/۳۶	به هیئت مدیره تعاونی اعتماد دارم.
۲	۰/۱۴۲	۰/۶۲	۴/۳۵	به بازرسان تعاونی اعتماد دارم.
۴	۰/۱۷۴	۰/۷۳	۴/۱۹	به سایر اعضای تعاونی اعتماد دارم.
۱۱	۰/۴۲۱	۱/۰۴	۲/۴۸	به نهادهای دولتی مرتبط با تعاونی (جهاد کشاورزی، بانک‌ها و اداره تعاون) اعتماد دارم.
۷	۰/۲۳۵	۰/۷۹	۳/۳۵	به مشتریان تعاونی اعتماد دارم.
۸	۰/۲۵۰	۰/۸۸	۳/۵۱	به شرکت‌ها و افراد طرف معامله و همکاری با تعاونی اعتماد دارم.
۱۰	۰/۳۱۷	۱/۰۲	۳/۲۱	حاضریم ضامن اعضای تعاونی برای گرفتن وام شوم.
۹	۰/۲۸۸	۰/۹۸	۳/۳۹	سایر اعضای تعاونی حاضرند در مواقع مورد نیاز ضمانت و تأیید کنند.

ادامه جدول ۳

۶	۰/۲۲۱	۰/۸۲	۳/۷۱	این مجموعه تعاونی روی هم رفته با من صادق و روراست است.
۵	۰/۲۰۴	۰/۷۶	۳/۷۴	از منابع و امکانات تعاونی سوءاستفاده شخصی نمی شود (منفعت عادلانه).
مشارکت				
۱	۰/۲۲۷	۰/۸۵	۳/۷۴	همواره پیگیر رفع مشکلات تعاونی هستم.
۳	۰/۲۵۲	۰/۹۳	۳/۶۸	به طور منظم در جلسات و مجامع تعاونی شرکت می کنم.
۵	۰/۳۴۱	۱/۱۸	۳/۴۴	با ارائه پیشنهاد و نظرهای خود به مدیریت تعاونی کمک می کنم (مشارکت فکری).
۷		۱/۱۹	۲/۸۹	در صورت نیاز و توان حاضرم به لحاظ اقتصادی (دادن پول و زمین) به پیشبرد تعاونی کمک کنم (خودیاری).
	۰/۴۱۲			
۲	۰/۲۴۰	۰/۸۹	۳/۶۹	همواره سعی می کنم در انتخابات و رأی گیری ها در تعاونی شرکت کنم.
۴	۰/۳۳۷	۱/۱۲	۳/۳۲	سایر اعضا را به حل مسائل و مشکلات تعاونی ترغیب می کنم.
۶	۰/۳۶۲	۱/۱۸	۳/۲۶	این قدرت و نفوذ را دارم که اعضا را برای انجام کارهای گروهی دور هم جمع کنم.
آگاهی اجتماعی				
۳	۰/۲۵۲	۰/۹۰	۳/۵۶	همواره می کوشم از سیاست ها و اقدامات دولت در ارتباط با فعالیت تعاونی اطلاع کسب کنم.
۲	۰/۲۳۰	۰/۸۵	۳/۶۹	با قوانین و مقررات مرتبط با فعالیت تعاونی بر حسب اساسنامه آشنا هستم.
۱	۰/۲۲۷	۰/۸۵	۳/۷۶	با وظایف و مسئولیت های مدیریت و اعضای تعاونی آشنا هستم.
۶	۰/۲۷۵	۰/۹۷	۳/۵۲	از دانش و مهارت لازم در امور فنی و تولیدی تعاونی برخوردارم.
۵	۰/۲۶۴	۰/۹۵	۳/۶۲	از بازار و مسائل خرید و فروش در حوزه فعالیت تعاونی آگاه هستم.
۴	۰/۲۵۵	۰/۹۳	۳/۶۴	همواره در جریان اخبار، اتفاقات و تحولات مرتبط با تعاونی هستم.
۷		۱/۰۹	۳/۳۰	طرف تعامل و مشورت مدیریت و اعضای تعاونی هستم (مرجع بودن).
	۰/۳۳۱			

مأخذ: یافته های تحقیق

میزان سرمایه اجتماعی در بین ۱۱/۸ درصد پاسخگویان در حد خیلی زیاد، ۲۸/۵ درصد در حد زیاد، و ۲۷/۸ درصد در حد متوسط، ۲۰/۸ درصد در حد کم و ۱۱/۱ درصد در حد خیلی کم ارزیابی شده است.

جدول ۴. طبقه‌بندی سطح سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی	سطح طبقات	فراوانی	درصد	فراوانی تجمعی
کم	۰/۲-۰	۱۶	۱۱/۱	۱۱/۱
خیلی کم	۰/۴-۰/۲۱	۳۰	۲۰/۸	۳۱/۹
متوسط	۰/۶۰-۰/۴۱	۴۰	۲۷/۸	۵۹/۷
زیاد	۰/۸۰-۰/۶۱	۴۱	۲۸/۵	۸۸/۲
خیلی زیاد	۱-۰/۸۱	۱۷	۱۱/۸	۱۰۰
جمع		۱۴۴	۱۰۰	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

رابطه بین سرمایه اجتماعی و گرایش به کارآفرینی جمعی در تعاونی‌ها

طبق یافته‌ها، رابطه مثبت و معنی‌داری بین دو متغیر سرمایه اجتماعی و گرایش به کارآفرینی جمعی وجود دارد (جدول ۵). بنابراین، با بهبود سرمایه اجتماعی می‌توان انتظار داشت که بهبود چشمگیری نیز در سطح کارآفرینی جمعی شرکت صورت گیرد. غیر از این دو، رابطه مثبت معنی‌داری بین سابقه مدیر عامل در تعاونی، میزان شرکت اعضا در مجامع، تعداد اعضای خانواده عضو تعاونی، سرمایه اولیه تعاونی و سطح تحصیلات اعضای تعاونی با گرایش به کارآفرینی جمعی به دست آمد. رابطه بین تعداد اعضای کنونی تعاونی با گرایش به کارآفرینی جمعی منفی و معنی‌دار شد.

جدول ۵. نتایج رابطه بین متغیرهای مستقل مورد مطالعه و گرایش به کارآفرینی جمعی

متغیرها	مقدار ضریب	سطح معنی داری	نوع ضریب
سرمایه اجتماعی	۰/۷۸۶**	۰/۰۰۰	پیرسون
سابقه مدیر عامل در تعاونی	۰/۲۶۲**	۰/۰۰۲	پیرسون
شرکت اعضا در مجامع	۰/۷۵۱**	۰/۰۰۳	فی و کرامر
تعداد اعضای خانواده عضو تعاونی	۰/۲۱۲*	۰/۰۱۱	پیرسون
سابقه تأسیس تعاونی	۰/۱۲۶	۰/۱۳۲	پیرسون
تعداد اعضای کنونی تعاونی	-۰/۱۷۲*	۰/۰۳۹	پیرسون
نوع فعالیت تعاونی (شرکت تعاونی پرورش ماهی)	۰/۶۶۷	۰/۰۶۳	فی و کرامر
سمت در تعاونی	۰/۵۷۳	۰/۶۳۶	فی و کرامر
نوع فعالیت تعاونی (شرکت تعاونی پرورش زنبور عسل)	۰/۶۴۸	۰/۱۴۸	فی و کرامر
عضویت تعاونی در اتحادیه	-۰/۵۹۸	۰/۴۰۳	فی و کرامر
نوع فعالیت (شرکت تعاونی پرورش مرغ گوشتی)	۰/۶۴۵	۰/۱۶۱	فی و کرامر
انجام تغییرات بنیادی در تعاونی	-۰/۶۵۸	۰/۱۱۱	فی و کرامر
تولید با تمام ظرفیت تعاونی	۰/۶۲۰	۰/۲۸۲	فی و کرامر
سرمایه اولیه تعاونی	۰/۱۷۹*	۰/۰۳۲	پیرسون
بهره‌گیری از نیروی کار اعضا در تعاونی	-۰/۶۱۰	۰/۸۶۳	فی و کرامر
نیروی کارگر خارج از تعاونی	۰/۵۶۳	۰/۲۸۲	فی و کرامر
سطح تحصیلات اعضای تعاونی	۰/۱۵۸*	۰/۰۵۸	اسپیرمن
داشتن مشاور در تعاونی	۰/۶۰۰	۰/۲۵۲	فی و کرامر

مأخذ: یافته‌های تحقیق

تحلیل مسیر عوامل مؤثر بر گرایش به کارآفرینی جمعی

برای بررسی تأثیر مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل مورد مطالعه بر متغیر وابسته کارآفرینی جمعی از تحلیل مسیر استفاده شد. پس از انجام مراحل، ضریب مسیر که بیانگر مجموع تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم (ارزش Beta) متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته نهایی گرایش به

کارآفرینی جمعی می‌باشد، از طریق انجام تحلیل‌های رگرسیونی متوالی به دست آمد. برای محاسبه ضرایب مسیر، دو تحلیل رگرسیونی انجام شد. در مرحله اول متغیر گرایش به کارآفرینی جمعی به عنوان متغیر وابسته و در مرحله بعد متغیر سرمایه اجتماعی به عنوان متغیر وابسته لحاظ شد. مقدار ضریب تعیین برای متغیر وابسته کارآفرینی جمعی برابر با $0/81$ به دست آمد بدین معنی که 81 درصد تغییرات این متغیر توسط 18 متغیر مستقل مربوطه تبیین می‌گردد. با توجه به مقدار $F(30/11)$ ، معنی دار بودن رگرسیون و رابطه خطی بین متغیرها در سطح 99 درصد اطمینان تأیید شد. متغیرهای سابقه تأسیس تعاونی ($-0/36$) و سابقه مدیر عامل ($-0/04$) به ترتیب دارای بیشترین تأثیر منفی معنی دار هستند. متغیرهای سرمایه اجتماعی ($0/69$)، عضویت در اتحادیه ($0/46$)، داشتن مشاور ($0/45$)، تولید با تمام ظرفیت ($0/38$)، تعداد اعضای کنونی ($0/25$)، انجام تغییرات بنیادی در تعاونی ($0/24$)، تعداد اعضای خانواده عضو تعاونی ($0/14$)، سرمایه اولیه تعاونی ($0/14$) و شرکت اعضا در مجامع ($0/08$) دارای تأثیر مثبت و معناداری بر متغیر وابسته کارآفرینی جمعی هستند. یادآوری می‌شود که در این رگرسیون 7 متغیر نوع فعالیت (شرکت تعاونی پرورش ماهی)، داشتن سمت در تعاونی، نوع فعالیت (شرکت تعاونی پرورش زنبورعسل)، نوع فعالیت (شرکت تعاونی پرورش مرغ گوشتی)، استفاده از اعضا به عنوان نیروی کار، استفاده از نیروی کارگر بیرون و سطح تحصیلات اعضا در تعیین سطح گرایش به کارآفرینی جمعی معنی دار نشدند و از تحلیل خارج شدند. در خصوص متغیر وابسته سرمایه اجتماعی نیز با توجه به مقدار ضریب تعیین، مشاهده می‌شود که 50 درصد تغییرات این متغیر توسط 17 متغیر مستقلی تبیین می‌گردد که در تحلیل وارد شدند. با توجه به مقدار $F(7/409)$ ، معنی دار بودن رگرسیون و رابطه خطی بین متغیرها در سطح 99 درصد اطمینان تأیید می‌شود. با توجه به سطوح معنی داری ضرایب بتا، فقط متغیر تعداد اعضای کنونی ($-0/33$) دارای تأثیر منفی معنی دار بر متغیر وابسته می‌باشد. همچنین متغیرهای داشتن مشاور ($0/50$)، شرکت اعضا در مجامع ($0/28$)، نوع خاص فعالیت شرکت تعاونی (پرورش مرغ گوشتی) ($0/26$)، سابقه مدیر عامل ($0/22$) و سطح تحصیلات اعضا ($0/17$) دارای تأثیر مثبت و معناداری بر متغیر وابسته هستند. گفتنی است که 10 متغیر تغییرات اساسی صورت گرفته در تعاونی، تولید با تمام ظرفیت،

سرمایه اولیه، خود اعضا به عنوان نیروی کار، شرکت تعاونی پرورش ماهی، سمت در تعاونی، شرکت تعاونی پرورش زنبور عسل، عضویت در اتحادیه، تعداد اعضای خانواده و سال تأسیس تعاونی مربوط به سرمایه اجتماعی تأثیر معنی داری ندارند و از تحلیل خارج شدند.

جدول ۶. تحلیل رگرسیونی عوامل مؤثر بر کارآفرینی جمعی

متغیرها	B	خطای معیار	مقدار بتا	t	معنی داری
متغیر وابسته کارآفرینی جمعی					
ضریب ثابت	۵۹/۹۸۸	۱۲/۲۵۲		۴/۸۹۶	۰/۰۰۰
سابقه مدیر عامل در تعاونی	-۰/۱۵۰	۰/۲۲۳	-۰/۰۴۳	-۰/۶۷۲	۰/۵۰۳
شرکت اعضا در مجامع	۲/۹۰۳	۱/۴۵۰	۰/۰۸۷	۲/۰۰۲	۰/۰۴۷*
تعداد اعضای خانواده عضو تعاونی	۱/۰۴۵	۰/۳۹۸	۰/۱۴۶	۲/۶۳۰	۰/۰۱۰**
سابقه تأسیس تعاونی	-۰/۹۴۱	۰/۲۳۱	-۰/۳۶۶	-۴/۰۷۸	۰/۰۰۰**
تعداد اعضای کنونی تعاونی	۱/۷۴۷	۰/۵۲۱	۰/۲۵۲	۳/۳۵۳	۰/۰۰۱**
نوع فعالیت تعاونی (شرکت تعاونی پرورش ماهی)	۲/۳۲۹	۲/۱۴۰	۰/۰۹۵	۱/۰۸۹	۰/۲۷۸
سمت در تعاونی	-۳/۰۸۳	۲/۴۵۱	-۰/۰۷۵	-۱/۲۵۸	۰/۲۱۱
نوع فعالیت تعاونی (شرکت تعاونی پرورش زنبور عسل)	۲/۴۵۱	۲/۵۲۲	۰/۰۷۰	۰/۹۷۲	۰/۳۳۳
عضویت تعاونی در اتحادیه	۱۶/۳۰۲	۲/۷۰۰	۰/۴۶۵	۶/۰۳۸	۰/۰۰۰**
نوع فعالیت (شرکت تعاونی پرورش مرغ گوشتی)	۳/۳۵۱	۲/۳۵۹	۰/۱۰۳	۱/۴۲۰	۰/۱۵۸
انجام تغییرات بنیادی در تعاونی	۱۳/۰۶۸	۳/۶۴۹	۰/۲۴۷	۳/۵۸۱	۰/۰۰۰**
تولید با تمام ظرفیت تعاونی	۱۵/۷۹۱	۳/۳۴۷	۰/۳۸۷	۴/۷۱۸	۰/۰۰۰**
سرمایه اولیه تعاونی	۲/۵۳۰	۱/۰۰۴	۰/۱۴۱	۲/۵۱۹	۰/۰۱۳*
خود اعضا به عنوان نیروی کار در تعاونی	-۴/۱۶۳	۳/۱۳۴	-۰/۱۱۶	-۱/۳۲۸	۰/۱۸۶
نیروی کارگر خارج از تعاونی	۳/۰۷۲	۳/۱۵۵	۰/۰۸۷	۰/۹۷۴	۰/۳۳۲
سطح تحصیلات اعضای تعاونی	۰/۶۵۸	۱/۱۷۹	-۰/۰۳۰	۰/۵۵۸	۰/۵۷۸
داشتن مشاور در تعاونی	۱۵/۰۹۶	۲/۱۵۰	۰/۴۵۶	۷/۰۲۰	۰/۰۰۰**
شاخص سرمایه اجتماعی	۰/۴۸۳	۰/۰۳۸	۰/۶۹۶	۱۲/۷۱۴	۰/۰۰۰**
خلاصه مدل: $R = ۰/۹۰۱$, $R^2 = ۰/۸۱۳$, $AdjR^2 = ۰/۷۸۶$, $F\text{-value} = ۳۰/۱۱$ **					
متغیر وابسته سرمایه اجتماعی					
ضریب ثابت	۱۶۹/۷۱۶	۲۴/۴۰۲		۶/۹۵۵	۰/۰۰۰**
سابقه مدیر عامل در تعاونی	۱/۱۰۳	۰/۵۱۴	۰/۲۲۱	۲/۱۴۶	۰/۰۳۴*
شرکت اعضا در مجامع	۱۳/۶۶۸	۳/۱۷۲	۰/۲۸۴	۴/۳۰۹	۰/۰۰۰**

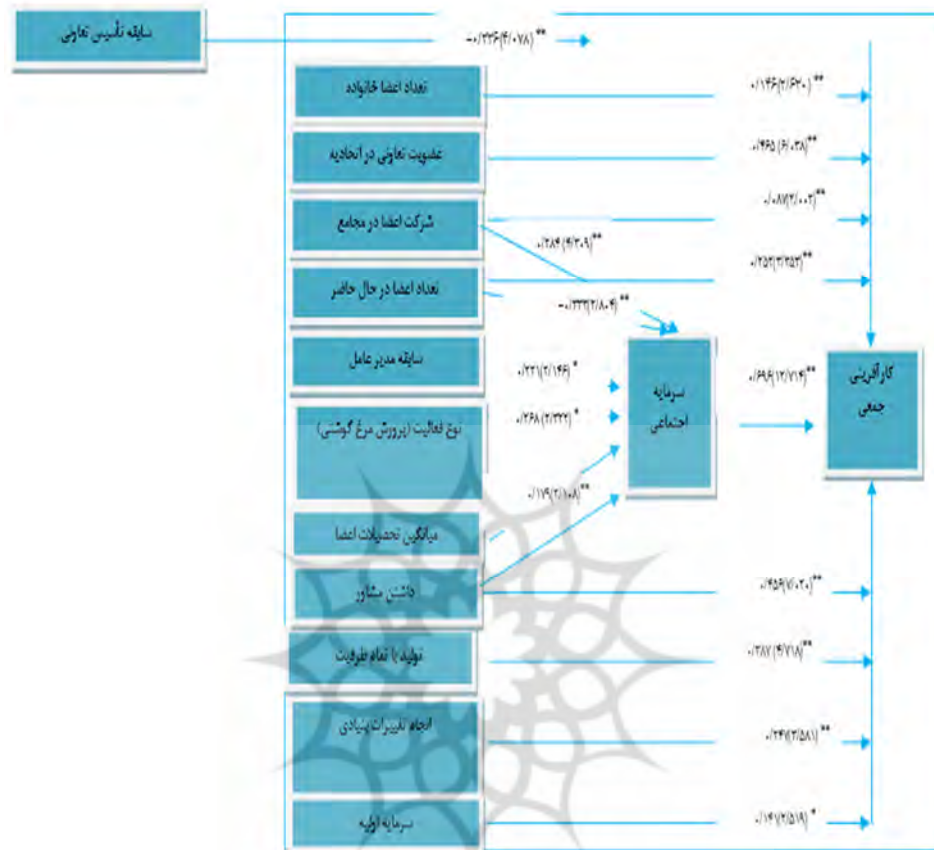

ادامه جدول ۶

۰/۲۸۸	۱/۰۶۸	۰/۰۹۶	۰/۹۲۷	۰/۹۹۰	تعداد اعضای خانواده عضو تعاونی
۰/۸۶۶	۰/۱۷۰	۰/۰۲۵	۰/۵۴۰	۰/۰۹۲	سابقه تأسیس تعاونی
۰/۰۰۶**	-۲/۸۰۴	-۰/۳۳۳	۱/۱۸۴	-۳/۳۲۱	تعداد اعضای کنونی تعاونی
۰/۱۷۲	۱/۳۷۴	۰/۱۹۵	۴/۹۷۶	۶/۸۳۸	نوع فعالیت تعاونی (شرکت تعاونی پرورش ماهی)
۰/۰۹۸	۱/۶۶۶	۰/۱۵۹	۵/۶۸۱	۹/۴۶۳	سمت در تعاونی
۰/۲۹۸	۱/۰۴۴	۰/۱۲۲	۵/۸۸۳	۶/۱۴۵	نوع فعالیت تعاونی (شرکت تعاونی پرورش زنبور عسل)
۰/۹۳۳	-۰/۰۸۴	-۰/۰۱۱	۶/۳۲۶	-۰/۵۳۴	عضویت تعاونی در اتحادیه
۰/۰۲۲*	۲/۳۲۲	۰/۲۶۸	۵/۴۱۳	۱۲/۵۶۷	نوع فعالیت (شرکت تعاونی پرورش مرغ گوشتی)
۰/۷۵۰	-۰/۳۱۹	-۰/۰۳۶	۸/۵۴۶	-۲/۷۲۷	انجام تغییرات بنیادی در تعاونی
۰/۰۹۳	۱/۶۹۱	۰/۲۲۳	۷/۷۵۴	۱۳/۱۱۵	تولید با تمام ظرفیت تعاونی
۰/۶۷۸	۰/۴۱۷	۰/۰۳۸	۲/۳۵۱	۰/۹۸۰	سرمایه اولیه تعاونی
۰/۳۳۷	۰/۹۶۴	۰/۱۳۷	۷/۳۱۵	۷/۰۵۰	خود اعضا به عنوان نیروی کار در تعاونی
۰/۹۹۲	-۰/۰۱۰	-۰/۰۰۲	۷/۳۹۱	-۰/۰۷۷	نیروی کارگر خارج از تعاونی
۰/۰۳۷*	۲/۱۰۸	۰/۱۷۹	۲/۷۱۵	۵/۷۲۲	سطح تحصیلات اعضای تعاونی
۰/۰۰۰**	۵/۲۱۵	۰/۵۰۰	۴/۵۶۹	۲۳/۸۲۷	داشتن مشاور در تعاونی
R= ۰/۷۰۷, R ² =۰/۵۰۰, AdR ² = ۰/۴۳۲, F-value = ۷/۴۰۹**					خلاصه مدل:

مأخذ: یافته‌های تحقیق

متغیرهای تعداد اعضای خانواده عضو تعاونی، عضویت تعاونی در اتحادیه، تولید با تمام ظرفیت، انجام تغییرات بنیادی در تعاونی، سرمایه اولیه تعاونی و شاخص سرمایه اجتماعی تأثیر مستقیم و معنی‌داری بر گرایش به کارآفرینی جمعی دارند. به علاوه، متغیرهای شرکت اعضا در مجامع، تعداد اعضای کنونی و داشتن مشاور علاوه بر تأثیر مستقیم، تأثیر غیرمستقیم از طریق متغیر واسطه‌ای سرمایه اجتماعی بر متغیر نهایی کارآفرینی جمعی دارند. همچنین متغیرهای سابقه مدیرعامل در تعاونی، نوع فعالیت تعاونی (شرکت تعاونی مرغ گوشتی) و سطح تحصیلات اعضا تأثیر مستقیم و معنی‌داری بر سرمایه اجتماعی دارند (شکل ۱).

شکل ۱. نتایج تحلیل مسیر برای متغیر وابسته کارآفرینی جمعی (مقادیر داخل پرانتز مقدار t و سطح معنی داری را نشان می‌دهد)

بیشترین تأثیر بر متغیر وابسته نهایی گرایش به کارآفرینی جمعی مربوط به متغیر مستقل داشتن مشاور (۰/۸۰) است. در واقع، مشاوران با تأثیر مستقیم و غیر مستقیم معنی‌دار بر کارآفرینی جمعی نقشی تعیین کننده در گرایش به این متغیر دارند. متغیر مستقل شاخص سرمایه اجتماعی با میزان تأثیر کل (۰/۶۹) در جایگاه دوم و عضویت تعاونی در اتحادیه با تأثیر کل (۰/۴۶) در رتبه سوم قرار دارند. در واقع، سرمایه اجتماعی و عضویت تعاونی در اتحادیه با تأثیر مستقیم و معنی‌دار

مثبت بر کارآفرینی جمعی سبب افزایش گرایش به کارآفرینی جمعی می‌شوند. متغیرهای تولید با تمام ظرفیت (۰/۳۸)، شرکت اعضا در مجامع (۰/۲۸)، انجام تغییرات بنیادی در تعاونی (۰/۲۴)، نوع فعالیت تعاونی (پرورش مرغ گوشتی) با اثر کل (۰/۱۸)، سابقه مدیر عامل (۰/۱۵) و تعداد اعضای خانواده عضو تعاونی (۰/۱۴) در رتبه‌های بعدی قرار دارند. متغیر تولید با تمام ظرفیت اثر مستقیم و مثبت و شرکت اعضا در مجامع هم اثر مستقیم و هم غیر مستقیم معنی‌داری بر کارآفرینی جمعی دارند. متغیر انجام تغییرات بنیادی در تعاونی اثر مستقیم و معنی‌دار بر گرایش به کارآفرینی جمعی می‌گذارد. متغیر نوع فعالیت تعاونی (پرورش مرغ گوشتی) و سابقه مدیر عامل اثر غیر مستقیمی بر گرایش به کارآفرینی جمعی دارند به این صورت که نوع فعالیت تعاونی اثر معنی‌دار مثبت ولی سابقه مدیر عامل اثر معنی‌دار منفی دارد. همچنین تعداد اعضای خانواده عضو تعاونی دارای تأثیر مستقیم و معنی‌دار مثبتی بر گرایش به کارآفرینی جمعی است. سرمایه اولیه (۰/۱۴)، سطح تحصیلات اعضا (۰/۱۲) و تعداد اعضای کنونی (۰/۰۲) به ترتیب کمترین تأثیر کل را بر گرایش به کارآفرینی جمعی دارند، به این صورت که سرمایه اولیه تأثیر مثبت و معنی‌دار مستقیم ولی سطح تحصیلات اعضا تأثیر مثبت و معنی‌دار غیرمستقیم دارد. در نهایت، متغیر تعداد اعضای کنونی تعاونی هم تأثیر مثبت و مستقیمی بر گرایش به کارآفرینی جمعی دارد و هم از طریق سرمایه اجتماعی اثر منفی و معنی‌داری بر جای می‌گذارد (جدول ۷).

جدول ۷. مجموع تأثیرات متغیرهای مستقل بر گرایش به کارآفرینی جمعی

متغیر مستقل	اثرات غیر مستقیم	اثرات مستقیم	مجموع اثرات
سابقه مدیر عامل	۰/۱۵۳	-	۰/۱۵۳
شرکت اعضا در مجامع	۰/۱۹۷	۰/۰۸۷	۰/۲۸۴
تعداد اعضای خانواده	-	۰/۱۴۶	۰/۱۴۶
تعداد اعضای کنونی	-۰/۲۳۱	۰/۲۵۲	۰/۰۲۱
سابقه عضویت در اتحادیه	-	۰/۴۶۵	۰/۴۶۵
سابقه تأسیس تعاونی	-	-۰/۳۳۶	-۰/۳۳۶
نوع فعالیت (شرکت تعاونی پرورش مرغ گوشتی)	۰/۱۸۶	-	۰/۱۸۶
انجام تغییرات بنیادی در تعاونی	-	۰/۲۴۷	۰/۲۴۷
تولید با تمام ظرفیت	-	۰/۳۸۷	۰/۳۸۷
سرمایه اولیه	-	۰/۱۴۱	۰/۱۴۱
سطح تحصیلات اعضا	۰/۱۲۴	-	۰/۱۲۴
سابقه داشتن مشاور	۰/۳۴۸	۰/۴۵۶	۰/۸۰۴
شاخص سرمایه اجتماعی	-	۰/۶۹۶	۰/۶۹۶

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

یافته‌های این تحقیق نشان داد که رابطه مثبت و معنی‌داری بین سرمایه اجتماعی و گرایش به کارآفرینی جمعی وجود دارد. این نتایج با یافته‌های مطالعات شریف‌زاده (۱۳۹۰: ۱۸۰) و شریف‌زاده و عبدالله‌زاده، (۱۳۹۴: ۸۱۰) و کرمی و علی‌بیگی (۱۳۹۴: ۱۷۵) مطابقت دارد. در واقع، با بهبود سرمایه اجتماعی می‌توان انتظار داشت که بهبود چشمگیری نیز در سطح کارآفرینی جمعی شرکت صورت گیرد. این پیوند از ماهیت و خصلت جمعی و گروهی کارآفرینی جمعی ناشی می‌شود که به نحو مطلوبی در سرمایه اجتماعی تبلور یافته است. به عبارت دیگر، زمانی که سرمایه اجتماعی در حد مطلوبی وجود دارد، پشتیبانی متقابل از نوآوری، ریسک‌پذیری، تعهد به اقدام و ابتکار برای

بهره‌گیری از فرصت‌ها، بسیج منابع و نظایر آن که - جزو عناصر اصلی کارآفرینی جمعی هستند - وجود دارد و در نتیجه، کارآفرینی جمعی در حضور سرمایه اجتماعی تقویت می‌شود.

یافته‌های تحقیق نشان داد برخی متغیرهای مورد مطالعه بر گرایش به کارآفرینی جمعی در تعاونی تأثیرگذارند. از این بین، بیشترین تأثیر منفی معنی‌دار بر متغیر وابسته گرایش به کارآفرینی جمعی مربوط به متغیر سابقه تأسیس تعاونی است. در واقع، با افزایش سابقه تأسیس تعاونی ممکن است گرایش به کارآفرینی جمعی کاهش یابد. زمانی که قدمت تعاونی افزایش می‌یابد، نوعی محافظه‌کاری بر فضای تعاونی حاکم می‌شود و نوعی گرایش به حفظ روند موجود و پیروی از هنجارهای مورد توافق جمع بروز می‌کند که با گرایش به ابتکار، تغییر و کارآفرینی جمعی همسو نیست. این حالت در تعاونی‌های مورد مطالعه، که تغییر چندانی در ترکیب اعضا و یا رویه‌های مدیریتی‌شان صورت نگرفته است، بیشتر صدق می‌کند. به واقع، هیئت مؤسس تعاونی و به تبع آن، مدیر عامل بر مبنای یک راهبرد اولیه به تشکیل تعاونی اقدام نموده و تمایل دارند آن را ادامه دهند. این خصیصه در دنیای کسب‌وکار و از منظر اکولوژی تحول شرکت‌ها تحت عنوان تله مؤسس^۴ شناخته شده است (Adizes, 1989; Ionescu & Negrusa, 2007:5). داشتن مشاور، تبادل نوآوری‌ها و ابتکارات کارآفرینانه بین تعاونی‌ها توسط اتحادیه‌ها، ادارات تعاونی و عضوگیری جدید می‌تواند به جذب و طرح ایده‌ها و افکار جدید و گرایش به کارآفرینی و نوآوری در تعاونی‌ها کمک نماید. همچنین متغیرهای سرمایه اجتماعی دارای تأثیر مثبت و معناداری بر متغیر وابسته کارآفرینی جمعی هستند که با نتیجه تحقیقات یادگار و همکاران (۱۳۹۲: ۱۳۳) و کرمی و علی‌بیگی (۱۳۹۴: ۱۷۵) همخوانی دارد. عضویت در اتحادیه، داشتن مشاور و تولید با تمام ظرفیت تعاونی دارای تأثیر مثبت و معناداری بر متغیر وابسته کارآفرینی جمعی می‌باشند. اتحادیه‌ها بنابر ساختار و کارکردی که دارند می‌توانند به توسعه زنجیره ارزش و پشتیبانی از کارآفرینی در شرکت‌های تعاونی کمک نمایند (محمدزاده چالی و همکاران، ۱۳۹۴: ۷۵). تعداد اعضای کنونی در تعاونی تأثیر مثبت و معناداری بر متغیر وابسته کارآفرینی جمعی دارد. با افزایش تعداد اعضا، امکان هم‌افزایی و بسیج منابع در مقیاسی

گسترده‌تر و تنوع و تکثر در ایده‌ها و ابتکارات در تعاونی بیشتر می‌شود. این نتیجه با یافته‌های تحقیق عمانی و همکاران (۱۵۵:۱۳۹۴) همسوست. طبق یافته‌ها، انجام تغییرات بنیادی در تعاونی دارای تأثیر مثبت و معناداری بر متغیر وابسته کارآفرینی جمعی هستند. انجام چنین تغییراتی می‌تواند بازتاب جهت‌گیری مدیریت تعاونی و فضای کلی حاکم بر شرکت به نوآوری و کارآفرینی باشد. این موضوع در مطالعه یعقوبی فراهانی و همکاران (۱۳۹۳: ۱) نیز مورد تأکید قرار گرفته است. همچنین تعداد اعضای خانواده عضو تعاونی و سرمایه اولیه تعاونی تأثیر مثبت و معناداری بر کارآفرینی جمعی دارند. نقش سرمایه اولیه بر موفقیت رویکرد کسب‌وکار شرکت‌ها به اثبات رسیده است (Ernst et al., 2005:233). شرکت اعضا در مجامع تأثیر مثبت و معناداری بر متغیر وابسته کارآفرینی جمعی دارد. مجامع تعاونی محفل خوبی برای تبادل اندیشه و ابتکار و توافق جمعی برای پشتیبانی و بسیج منابع برای عملیاتی نمودن طرح‌های جدید در تعاونی‌هاست. این نتیجه با یافته تحقیقات حیدری و همکاران (۱۳۹۴: ۶۰) و شریف‌زاده و همکاران (۱۳۹۲: ۱) هم‌راستاست.

در حالتی که متغیر وابسته سرمایه اجتماعی بوده، فقط متغیر تعداد اعضای کنونی تأثیر منفی معنی‌دار بر متغیر وابسته داشته و در واقع با افزایش تعداد اعضای تعاونی، امکان افزایش تشنگت آرا و تنوع دیدگاه‌ها و در نتیجه، کاهش امکان اجماع نظر و کاهش تعاملات رودرو و نهایتاً کاهش سرمایه اجتماعی در تعاونی تولید کشاورزی وجود دارد. این نتیجه با یافته تحقیقات عمانی و همکاران (۱۵۵:۱۳۹۴) و کاظمی و همکاران (۱۳۹۲: ۱۰۱) همخوانی دارد. همچنین داشتن مشاور، نوع فعالیت به عنوان شرکت تعاونی پرورش مرغ گوشتی و سابقه مدیر عامل دارای تأثیر مثبت و معناداری بر متغیر وابسته هستند و منجر به بهبود سرمایه اجتماعی در تعاونی تولید کشاورزی می‌شوند. طبق نتایج، سطح تحصیلات اعضا دارای تأثیر مثبت و معناداری بر متغیر وابسته هستند و منجر به بهبود سرمایه اجتماعی می‌شوند. این نتایج با یافته‌های تحقیق ناطق‌پور و فیروزآبادی (۱۳۸۴: ۱۶۰)، کلانتری و همکاران (۱۳۹۰: ۱۲۹) و بار (Barr, 2000) همسوست. طبق یافته‌های این تحقیق و همسو با یافته‌های مطالعه آگهی و کرمی (Agahi & Karami, 2011) و لینگ و همکاران (Ling et al., 2015) شرکت اعضا در مجامع دارای تأثیر مثبت و معناداری بر متغیر وابسته است

و با افزایش آگاهی اعضا از جریان امور، افزایش توافق‌رسی و همگرایی جمعی، منجر به بهبود سرمایه اجتماعی در تعاونی تولید کشاورزی می‌شود. یافته‌های حاصل از تحلیل مسیر متغیرهای مؤثر بر کارآفرینی جمعی نشان می‌دهد که متغیرهای تعداد اعضای خانواده عضو تعاونی، عضویت تعاونی در اتحادیه، تولید با تمام ظرفیت، انجام تغییرات بنیادی در تعاونی و سرمایه اولیه تعاونی تأثیر مستقیم و معنی‌داری بر گرایش به کارآفرینی جمعی دارند. روی هم رفته می‌توان نتیجه گرفت سرمایه اجتماعی هم به طور مستقیم و هم در نقش میانجی و تسهیل‌کننده می‌تواند به گرایش جمعی کارآفرینانه در تعاونی‌های تولید کشاورزی کمک نماید.

براساس نتایج این تحقیق، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

- با توجه به تأثیرگذاری عملکرد مدیریت تعاونی در ارتقای کارآفرینی جمعی می‌توان نسبت به برگزاری دوره‌های آموزشی مناسب برای ارتقای مهارت‌ها و قابلیت‌ها در زمینه پیشبرد کارآفرینی و نیز امور مربوط به کارآفرینی اقدام کرد.
- با توجه به اهمیت نقش شرکت تعاونی‌ها در اتحادیه‌ها در گرایش به کارآفرینی جمعی پیشنهاد می‌شود با حمایت از شرکت‌های کارآفرین عضو از نظر حقوقی و تنظیم بازار، فضا برای کارآفرینی در این حوزه مهیا شود.
- با توجه به تأثیر انجام تغییرات بنیادی در تعاونی در گرایش به کارآفرینی جمعی پیشنهاد می‌شود شرکت‌ها نسبت به انجام تغییرات اقدام نمایند و با برگزاری جشنواره نوآوری در تعاونی‌های کشاورزی و یا در قالب معرفی و تجلیل تعاونی‌های برتر اقدام به شناسایی تغییرات بنیادی صورت گرفته در تعاونی‌ها شود.
- با توجه به تأثیرگذاری تولید با تمام ظرفیت در گرایش به کارآفرینی جمعی پیشنهاد می‌شود که حمایت‌های لازم از تعاونی‌ها به منظور شناسایی و بهره‌برداری از ظرفیت‌های تولیدی صورت گیرد.
- با توجه به تأثیر نقش داشتن مشاور در سرمایه اجتماعی و گرایش به کارآفرینی جمعی پیشنهاد می‌شود از مشاوران حقوقی و فنی در شرکت تعاونی استفاده گردد. اداره کل تعاون، کار و

رفاه اجتماعی می‌تواند سازوکاری نظیر "مهندسان ناظر کشاورزی" را برای معرفی کارشناسان و متخصصان به تعاونی‌ها در دو حوزه تخصصی و مدیریت تعاونی برای ایفای نقش مشاوره پیگیری کند.

- با توجه به تأثیرگذاری سرمایه اولیه تعاونی در گرایش به کارآفرینی جمعی پیشنهاد می‌شود که مدیریت تعاونی با ارگان‌های دولتی ذی‌ربط به منظور جلب حمایت‌ها و اعتبارات برای پیشرفت تعاونی‌ها ارتباط مستمر و منظمی برقرار کند. همچنین با توجه به اهمیتی که نوع فعالیت شرکت تعاونی در سرمایه اجتماعی دارد، مدیران باید به شناسایی ظرفیت‌ها، منابع و امکانات موجود در تعاونی در جهت برنامه‌ریزی درست برای بهره‌برداری از آنها در راستای توسعه تعاونی بپردازند.

- با توجه به اهمیت نقش مدیریت تعاونی پیشنهاد می‌شود مدیریت تعاونی به منظور زمینه‌سازی برای نوآوری و کارآفرینی نسبت به اقدامات لازم برای ارتقای سرمایه اجتماعی در تعاونی‌ها اقدام کند. در همین باره، با توجه به تأثیر نقش تعداد اعضای خانواده عضو تعاونی در گرایش به کارآفرینی جمعی پیشنهاد می‌شود مدیریت از اعضای خانواده اعضا برای کار در شرکت تعاونی بهره‌گیرد.

- با توجه به اینکه یافته‌ها نشان داد شرکت اعضا در مجامع سبب بهبود سرمایه اجتماعی می‌شود، مدیریت و اعضای تعاونی باید در مجامع و جلسات به منظور آگاهی از خواسته‌ها، مسائل و مشکلات تعاونی و برنامه‌ریزی برای توسعه تعاونی حضور مستمری داشته باشند.

- با توجه به اینکه یافته‌ها نشان داد هر چه سابقه مدیر عامل تعاونی بیشتر باشد سطح سرمایه اجتماعی نیز بهبود می‌یابد، لذا پیشنهاد می‌گردد در انتخاب مدیرعامل تعاونی‌ها عامل سابقه و تجربه کاری در نظر گرفته شود. همچنین با توجه به اهمیت نقش سطح تحصیلات اعضای تعاونی‌ها در سرمایه اجتماعی پیشنهاد می‌شود مدیریت در انتخاب شایسته افراد دقت نماید و با عضوگیری از متخصصان و جوانان تحصیل کرده از توان آنها برای کمک به پیشرفت تعاونی استفاده کند.

منابع

- امیری، م. و رحمانی، ت. (۱۳۸۵). بررسی آثار سرمایه اجتماعی درون و برون‌گرا و هیبرید رشد اقتصادی استان‌های ایران. *جستارهای اقتصادی*، ۳ (۶): ۱۱۳-۱۵۶.
- امینی، ا. م.، زینل همدانی، ع. و رمضانی، م. (۱۳۸۵). ارزیابی مهم‌ترین مؤلفه‌های درون‌سازمانی در موفقیت شرکت‌های تعاونی مرغداران تهران. *علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی*، ۱۲ (۴۳): ۲۸۵-۲۹۵.
- باستانی، س.، ماجدی، س. م. و کمانی، س. م. (۱۳۹۱). سرمایه اجتماعی و متغیرهای تقویت‌کننده آن؛ مطالعه موردی: تعاونی‌های کشاورزی، خدماتی و صنعتی شهر شیراز و حومه. *تعاون و کشاورزی*، ۲۳ (۱۰): ۲۹-۵۳.
- بزی، خ.، کیانی، ا.، حنیفی اصل، ی.، و راضی، ا. (۱۳۹۰). تحلیل تفاوت‌های مکانی سرمایه اجتماعی در مناطق شهری و روستایی مرزی کشور (مقایسه تطبیقی مراکز شهری و روستایی شهرستان ارومیه). *جامعه‌شناسی ایران*، ۲ (۱۱): ۷۴-۱۰۲.
- ترابی، پ.، حیدری، ع. ق.، و قلی‌نیا، م. ج. (۱۳۸۹). بررسی میزان تأثیر مولفه‌های سرمایه اجتماعی در عملکرد شرکت‌های تعاونی. *تعاون*، ۲۱ (۲): ۱-۲۰.
- جمشیدی، ع.، جمینی، د.، قنبری، ی.، طوسی، ر. و پسرکلو، م. (۱۳۹۴). بررسی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های تولید کشاورزی شهرستان مینودشت. *آمایش جغرافیایی*، ۵ (۱۵): ۲۰۵-۲۱۸.
- حیدری، ف.، نادری مهدیی، ک.، یعقوبی فرانی، ا. و حیدری، ع. (۱۳۹۴). شاخص‌های شناسایی تعاونی‌های موفق کشاورزی. *تعاون و کشاورزی*، ۴ (۱۴): ۶۰-۹۳.
- دنیائی، ح.، یعقوبی، ج.، و رجایی، ی. (۱۳۸۹). عوامل مؤثر بر تقویت و توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های کشاورزی استان زنجان. *تعاون*، ۲۱ (۳): ۱۱۱-۱۲۴.
- دواس، دی. ای. (۱۳۸۳). پیمایش در تحقیقات اجتماعی. ترجمه هوشنگ نایی. تهران: نشر نی.

- ربیعی، ع. و موسیوند، ب. (۱۳۹۲). بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و شکل‌گیری فعالیت‌های تعاونی روستایی (مطالعه موردی: روستاهای ده کائید، دوجفت و چهارچریک شهرستان شازند). *تعاون و کشاورزی*، ۲ (۷): ۲۲-۱.
- رستمی شهر بابکی، ح. (۱۳۸۸). *تعاون و سرمایه اجتماعی*. وزارت تعاون. معاونت پژوهش برنامه-ریزی و آموزش. دفتر پژوهش و مطالعات تعاون. تهران. ص ۱۴۰.
- رنجبر، ا.، کلانتری، خ. و اسدی، ع. (۱۳۹۱). سنجش سرمایه اجتماعی در بین اعضای تعاونی‌های تولید کشاورزی استان مرکزی. *تعاون و کشاورزی*، ۱ (۴): ۱۸-۱.
- شریف‌زاده، م. ش. (۱۳۹۰). بنیان نظری و الگوسازی مفهومی رهیافت کارآفرینی گروهی برای تسهیل کارآفرینی جمعی در بخش تعاون. *اطلاعات سیاسی-اقتصادی*، ۲۵ (۲۸۳): ۱۸۰-۱۹۶.
- شریف‌زاده، م. ش.، و عبدالله‌زاده، غ. (۱۳۹۴). *کارآفرین جمعی در تعاونی*. دانشنامه تعاون. موسسه پژوهش توسعه تعاون، دانشگاه تهران، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، جلد دوم: ۸۲۱-۸۱۰.
- شریف‌زاده، ا.، عبدالله‌زاده، غ. و قادرزاده، س. (۱۳۹۲). عوامل مؤثر بر مشارکت اعضا در مدیریت شرکت‌های تعاونی روستایی شهرستان گرگان. *تعاون و کشاورزی*، ۲ (۸): ۲۶-۱.
- صباغ کرمانی، م. و عاقلی کهنه شهری، ل. (۱۳۸۳). ضرورت ارتقای تعاونی‌ها و جایگاه آن در بخش سوم اقتصاد. *مدرس علوم انسانی*، ۸ (۳۳): ۱۲۷-۱۴۸.
- صدیقی، ح.، و درویشی‌نیا، ع. ا. (۱۳۸۱). بررسی میزان موفقیت شرکت‌های تعاونی تولید روستایی استان مازندران. *علوم کشاورزی*، ۲ (۳۳): ۳۱۳-۳۲۳.
- عباسی، ر.، رسول‌زاده، ب.، و عباسی، پ. (۱۳۸۸). عوامل مؤثر بر موفقیت و عدم موفقیت تعاونی-های تولیدی استان اردبیل. *تعاون*، ۲۰ (۲۱۰ و ۲۱۱): ۷۱-۹۰.
- عزیزپورفرد، ف.، قبادی علی‌آبادی، س.، و چیدری، م. (۱۳۹۳). تأثیر سرمایه اجتماعی در موفقیت تعاونی‌های دامداران شهرستان کوه‌دشت. *تعاون و کشاورزی*، ۳ (۱۲): ۲۱-۱.

- عمانی، ا.، چیدری، م.، و علیزاده، م. (۱۳۹۴). ارزیابی نقش سرمایه اجتماعی در عملکرد مالی تعاونی‌های تولیدی- زراعی استان خوزستان. *مدیریت سرمایه اجتماعی*، ۲ (۲): ۱۷۶-۱۵۵.
- فقیهی، ا. و فیضی، ط. (۱۳۸۵). سرمایه اجتماعی: رویکردی نو در سازمان. *دانش مدیریت*، ۷۲: ۴۶-۲۳.
- کاظمی، ف.، خسروی پور، ب.، غنیان، م.، برادران، م. و فروزانی، م. (۱۳۹۲). تبیین وضعیت سرمایه اجتماعی در تعاونی‌های دامداران شرق استان خوزستان. *تعاون و کشاورزی*، ۲ (۷): ۱۰۱-۱۲۲.
- کرمی، ش. و علی بیگی، ا. ح. (۱۳۹۴). تحلیل تأثیر چشم انداز مشترک بر ارتقای سرمایه اجتماعی در توسعه کارآفرینی کشاورزی. *تعاون و کشاورزی*، ۴ (۱۴): ۱۷۵-۲۰۱.
- کرمی، ع. و رضایی مقدم، ک. (۱۳۸۴). آثار تعاونی‌های تولید کشاورزی در فرآیند تولید. *اقتصاد کشاورزی و توسعه (ویژه نامه بهره‌وری و کارایی)*، ۱۳: ۱-۴۹.
- کلانتری، خ.، اسدی، ع.، رحیمیان، م.، محمدی، ی.، انصاری اردلی، ع. و طرفی، ع. (۱۳۹۰). وضعیت سرمایه اجتماعی در تعاونی‌های تولید روستایی شهرستان کوهدشت و عوامل مرتبط با آن. *رفاه اجتماعی*، ۱۱ (۴۲): ۱۲۹-۱۵۲.
- محمدزاده چالی، م.، شریف‌زاده، م. ش.، عبدالله‌زاده، غ. و کوسه غراوی، ی. (۱۳۹۴). بررسی کارکرد اتحادیه تعاونی‌های مرتع‌داری در استان گلستان. *تعاون و کشاورزی*، ۴ (۱۶): ۷۵-۱۰۱.
- محمدی الیاسی، ق.، رکنی، ن. و طیبی، ک. (۱۳۹۰). نقش شبکه‌های اجتماعی در تشخیص فرصت‌های کارآفرینی. *توسعه کارآفرینی*، ۳ (۱۱): ۷-۲۶.
- ناطق پور، م. ج. و فیروزآبادی، س. ا. (۱۳۸۴). شکل‌گیری سرمایه اجتماعی و فراتحلیل عوامل مؤثر بر آن. *علوم اجتماعی*، ۲۸: ۱۶۰-۱۹۰.
- یادگار، ن.، معماربانی، م. م. و صدق‌آمیز، ع. (۱۳۹۳). قصد کارآفرینانه اجتماعی: اثر متقابل نگرش کارآفرینانه اجتماعی، امنیت مالی و سرمایه اجتماعی. *توسعه کارآفرینی*، ۷ (۱): ۱۳۳-۱۵۲.

یعقوبی فراهانی، ا.، اعظمی، م.، موسوی، ع. و پیرمرادی، ا. ح. (۱۳۹۳). توسعه کارآفرینی سازمانی در تعاونی‌ها. کارآفرینی در کشاورزی، ۱ (۱): ۱-۱۸.

Adizes, I. (1989). *Corporate life cycles: How and why corporations grow and die an what to do about it*. Englewood-Cliffs., NJ: Prentice Hall.

Agahi, H., & Karami, Sh. (2011). A study of factors effecting social capital management and its impact on success of production cooperatives. *Scholars Research Librar, Annals of Biological Research*, 3 (8), 4179-4188.

Barr, A. (2000). Social capital and technical information flows in the Ghanaian Manufacturing sector. *Oxford Economic Papers*, 52, 539-559.

Barreto, H., & Howland, F. (2005). *Chapter 22: Dummy dependent variable models*. introductory Econometrics: Using Monte Carlo Simulation with Microsoft Excel. Cambridge University Press.

Bhatt Datta, P., & Gailey, R. (2012). Empowering women through social entrepreneurship: Case study of a women's cooperative in India. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 36(3), 569-587.

Bijman, J., & Doorneweert, B. (2010). Collective entrepreneurship and the producer owned co-operative. *Co-operative Studies*, 3(43), 5- 16.

Birchal, J. (2004). *Cooperative and millennium development Goals*. Geneva: ILO.

Burress, M., & Cook, M. (2009). *A primer on collective entrepreneurship: A preliminary taxonomy*. Working Paper AEW 2009-4. University of Missouri.

- Chouinard, O., & Forgues, É. (2002). Collective entrepreneurship and regional development: Case study of a new Brunswick cooperative. *Journal of Rural Cooperation*, 30(2), 79–94.
- Cook, M.L., & Plunkett, B. (2006). Collective entrepreneurship: An emerging phenomenon in producer-owned organizations. *Journal of Agricultural and Applied Economics*, 32(2), 421–428.
- Crotty, M. (1998). *The foundations of social research: Meaning and perspective in the research process*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Ernst, H., Witt, P., & Brachtendorf, G. (2005). Corporate venture capital as a strategy for external innovation. *R&D Management*, 35: 233–242.
- Herbel, D., Rocchigiani, M., & Ferrier, Ch. (2015). The role of the social and organizational capital in agricultural cooperatives' development Practical lessons from the CUMA movement. *Journal of Co-operative Organization and Management*, 3(1), 24- 31.
- Ionescu, G., & Negrusa, A. L. (2007). The study about organizational life cycle models. *Review of International Comparative Management* , 8 (4), 5-17.
- Ling, Q., Huang LU, H., & Wang, X. (2015). Social capital, member Participation, and Cooperative Performance: Evidence from China's Zhejiang. *International Food and Agribusiness Management Review*, 18 (1), 49- 78.
- Marcu, G., Iordnescu, C., & Iordnescu, E. (2012). The influence of the psychological factors upon the entrepreneurial tendency in crisis environments. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 33,473 – 490.

- Nicolaou, N., Shane, S., Cherkas, L., & Spector, T. D. (2009). Opportunity recognition and the tendency to be an entrepreneur: A bivariate Genetics perspective. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 110, 108–117.
- Suits, D. B. (1957). Use of dummy variables in regression equations. *Journal of the American Statistical Association*, 52 (280), 548–551.
- Tallam, T., Tanui, Sh. K., Joan Muller, J., Manyuru Mutsotso, B., & Gasper Mowo, J. (2016). The influence of organizational arrangements on effectiveness of collective action: Findings from a study of farmer groups in the East African Highlands. *Journal of Agricultural Extension and Rural Development*, 8(8), 151-165.
- Tetzschner, H. (1991). *Collective entrepreneurship and development of cooperatives*. In L. Davies & A. Gibb (Eds). Recent research in entrepreneurship: The third international EIASM workshop (pp. 63–72). Brookfield, VT: Avebury.
- Tiessen, J.H. (1997). Individualism, collectivism, and entrepreneurship: A framework for international comparative research. *Journal of Business Venturing*, 12(5), 367–384.
- Van Oortmerssen, L. A., Van Woerkum, C. M. J., & Aarts, N. (2014). When Interaction Flows: An exploration of collective creative processes on a collaborative governance board. *Group & Organization Management*, 40(4), 500–528.

- Von Friedrichs, Y. (2009). *Collective entrepreneurship- networking as a strategy to business development*. The 2009 Naples forum on service: service-dominant logic, service science, and network theory. Capri. June 16-19, 2009.
- Yan, J., & Yan, L. (2017). Collective entrepreneurship, environmental uncertainty and small business performance: A contingent examination. *The Journal of Entrepreneurship*, 26(1), 1–26.
- Yan, J., & Sorenson, R.L. (2003). Collective entrepreneurship in family firms: The influence of leader attitudes and behaviors. *New England Journal of Entrepreneurship*, 6(2), 37–51.
- Yao, X., Wu, X., & Long, D. (2016). University students' entrepreneurial tendency in China: Effect of students' perceived entrepreneurial environment. *Journal of Entrepreneurship in Emerging Economies*, 8(1), 60 – 81.

Influencing Factors on Tendency to Collective Entrepreneurship in Agricultural Production Cooperatives in Ghaemshahr Township

M. Sh. Sharifzadeh^{1*}, E. Rostami-Folordi², Gh.H. Abdollahzadeh³

Received: Mar 09, 2017 Accepted: Aug 21, 2017

Abstract

This research aimed to investigate influencing factors on tendency to collective entrepreneurship in agricultural production cooperatives. This applied research was conducted by survey method. The statistical population of this research included all members of agricultural production cooperatives in the Ghaemshahr Township (N=327). Using Cochran formula, Sample size was determined (n=141). The sample was selected by multi-stage sampling technique. Data were collected through a researcher-made questionnaire. Validity of research questionnaire was verified based on the view of experts and its reliability was confirmed based on the calculated Cronbach's alpha coefficient ($\alpha=0/86$ and $0/79$ for variable Tendency to Collective Entrepreneurship and Social Capital index, respectively). The path analysis was used to identify the direct and indirect effect of the independent variables on the two final dependent variables, including Tendency to Collective Entrepreneurship (TCE) and Social Capital. Results of research showed that 25.9 and 13.5 % of the respondents had high and very high TCE in the cooperative, respectively. The result of path analysis showed that TCE positively influenced by some independent variables, including social capital (0.69), membership in cooperative union (0.46), using a consultant (0.45), full exploitation of production capacity (0.38), current number of cooperative members (0.25), fostering essential changes in the cooperative (0.24), number of family members of the cooperative (0.14), initial capital of the Cooperative (0.14) and member participation in cooperative forums (0.80).

Keywords: Collective Entrepreneurship, Cooperative Entrepreneurship, Social Capital, Agricultural Production Co-operatives

-
1. Associate Professor, Department of Agricultural Extension and Education, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resource, Gorgan, Iran
*Corresponding Author E-mail: sharifsharifzadeh@gmail.com
  2. Former Master Student of Agricultural Development, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Gorgan, Iran
  3. Associate Professor, Department of Agricultural Development, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Gorgan, Iran